

LEIKISSÄ MUKANA

Vuorovaikutuksella tukea 1–3-vuotiaiden leikkiin päiväkodissa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala-ala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
20.4.2011
Mirjami Äikäs

Lahden ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

ÄIKÄS MIRJAMI: Leikissä mukana

Vuorovaikutuksella tukea 1–3-vuotiaiden leikkiin päiväkodissa

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 45 sivua, 1 liitesivu

Kevät 2011

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössäni tutkittiin miten aikuinen voi tukea 1–3-vuotiaan lapsen leikkiä vuorovaikutuksellisin keinoin päiväkodissa. Tutkimuksen tarkoituksena oli kar-
toittaa niitä vuorovaikutustapoja, joita aikuisilla on käytössä leikkitilanteissa ja
tuoda esiin asiat, joita voidaan kehittää näissä tilanteissa. Tutkimuksessa tuotiin
esiin myös niitä arvoja ja menetelmiä, jotka ohjaavat päiväkodin aikuisten toimin-
taa.

Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla kuudelta päiväkodin työnteki-
jältä. Kaksi heistä oli lastentarhanopettajia ja neljä hoitajaa. Tutkimus toteutettiin
kvalitatiivisin menetelmin ja tutkimusaineisto analysoitiin sisällönanalyysillä.
Opinnäytetyön teoreettisina lähtökohtina toimivat kirjallisuus ja tutkimukset, jotka
käsittelevät leikkiä ja vuorovaikutusta sekä laatua päivähoidossa.

Tutkimustulokset osoittivat, että aikuiset voivat tukea lasten leikkiä antamalla
mallia ja sekä huomioimalla lapsia leikkitilanteissa. Kun aikuiset jakavat lapset
pienryhmiin, heillä on parempi mahdollisuus lapsen yksilölliseen huomiointiin.
Aikuisen aito läsnäolo ja herkkyys lapsen tarpeille sekä osallistuminen leikkiin
olivat tutkimuksen mukaan tärkeitä.

Opinnäytetyön tulokset voidaan hyödyntää kehittämällä vuorovaikutuksen laatua
tutkimuksen kohteena olleissa päiväkotiryhmissä. Lisäksi tutkimuksen kysymys-
lomaketta voidaan jatkossa käyttää vuorovaikutuksen laadun arviointiin päiväko-
dissa.

Avainsanat: leikki, vuorovaikutus, laatu, päivähoito, 1–3-vuotias lapsi

Lahti University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

ÄIKÄS, MIRJAMI: Involved in the play

Interaction support for the play of children aged one to three in the daycare

Bachelor's Thesis in Social Service.

45 pages, 1 appendices

Spring 2011

ABSTRACT

My final project examined how adult can support with interactive methods the play of children aged one to three in day care. The purpose of this study was to survey interactive methods, which adults can use in play situations and bring out the things that can be developed in these situations. The study also brings out the values and methods, which guide adults work in day care.

The study was carried out by using quality methods. The research material was collected with the question form from six day care workers. Two of them were kindergarten teachers and four of them were nurses. The study material was analyzed by using a content analysis. The theoretical background of the thesis is based on literature and studies which process play and interaction of children as well as quality of day care.

The result of the study showed that adults can support children's play by giving model and attention to children in play situations. When adults divided the children into play groups, they have better opportunity for a child's individual observation. Adult's genuine presence, sensitivity and also participation in the game were found important in the study.

The result of the thesis can be utilized by developing quality of interaction in day care groups which were the target of examination. Furthermore, the question form of study can be used for the evaluation of the interaction in the day care centre.

Key words: play, interaction, quality, daycare, one to three years old child

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LEIKKI JA VUOROVAIKUTUS	3
3	VARHAISKASVATUS JA SEN LAATU	5
3.1	Laatu päivähoidossa	5
3.2	Lapsilähtöisyys ja laatu	8
4	LEIKKI LAPSEN JA KASVATTAJAN NÄKÖKULMASTA	9
4.1	Leikin määritelmiä	9
4.2	Miten leikki alkaa	9
4.3	Pienen lapsen kehittyminen suhteessa leikkiin ja vuorovaikutukseen	11
4.4	Leikkipaikkana päiväkot	13
4.5	Leikin ohjaamisen ja tukemisen monet muodot	14
5	VUOROVAIKUTUS LAPSEN KEHITYKSEN TUKENA	17
5.1	Vuorovaikutuksen määritelmiä	17
5.2	Aikuisen ja lapsen vuorovaikutus	17
5.3	Kasvattaminen ja vuorovaikutus	18
5.4	Kasvattajan vastuu vuorovaikutuksessa	20
5.5	Vuorovaikutuksen merkitys	21
6	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	23
7	TYÖN TOTEUTTAMINEN	24
7.1	Tutkimusmenetelmät	24
7.2	Aineiston kerääminen	24
7.3	Tutkimukseen osallistujat	25
7.4	Tutkimusympäristön kuvaus	26
7.5	Aineiston käsittely	27

8	TUTKIMUSTULOKSET	28
8.1	Leikki päiväkodissa	28
8.2	Huonot ja hyvät leikkitilanteet	29
8.3	Vuorovaikutus leikissä	30
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	33
10	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	37
11	POHDINTA	38
	LÄHTEET	41
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Lapsiasiavaltuutetun mukaan Suomessa tulisi pyrkiä lapsiystävällisempään suuntaan. Lapset tarvitsevat enemmän aikuisen läsnäoloa ja leikkiä sekä vähemmän suorittamista. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu puhuu ennalta ehkäisevien palveluiden ja varhaisen tuen lisäämisen puolesta. (Aula 2009.) Aulan esittämillä keinoilla pyritään siis lapsiystävällisyyteen ja lasten hyvinvoinnin lisäämiseen. Lastenpsykiatri Jukka Mäkelä on tuonut esiin aktiivisen vuorovaikutuksen menetelmät lasten hyvinvoinnin parantamiseksi. Aktiivinen vuorovaikutus tulisi olla käytössä kaikissa niissä kehitysympäristöissä, joissa lapsia on. Aktiivinen vuorovaikutus tarkoittaa, että lapsi kokee, että häntä kuunnellaan ja että hän kokee itsensä tärkeäksi. Aikuinen on siis aidosti kiinnostunut lapsesta. Näillä asioilla on suuri merkitys lapselle sekä hänen psyykkiselle kehitykselleen. (Kapiainen 2010.)

Monet perheet ovat päivähoidon asiakkaita ja lapset viettävät päiväkodissa useita tunteja päivästä. Tämä aika voidaan hyödyntää ja tukea lasten hyvää kasvua ja kehitystä aktiivisen vuorovaikutuksen avulla. Tähän vuorovaikutukseen kuuluu Aulan (2009) mainitsema aikuisen läsnäolo ja leikki. Leikissä aidosti lasta kuunteleva aikuinen antaa lapselle tunteen, että tämä on tärkeä ja arvokas. Näillä tunteilla tuetaan lapsen hyvää itsetuntoa ja sitä kautta ne voivat toimia varmasti myös varhaisena tukena ja ennalta ehkäisevänä toimintana.

Tässä opinnäytetyössä käsittelen päivähoidossa olevien 1–3-vuotiaiden lasten leikin tukemista vuorovaikutuksen avulla. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää millaisia käsityksiä erään päiväkodin 1–3 -vuotiaiden osastojen henkilökunnalla on vuorovaikutuksen merkityksestä leikkitilanteissa sekä tutkia millaista heidän toimintansa on leikkitilanteissa. Tutkimuksessa esitellään myös niitä arvoja ja menetelmiä, joita kasvattajilla on liittyen vuorovaikutukseen leikissä. Vuorovaikutus tässä työssä käsitteenä liittyy siis nimenomaan päivähoidossa työskentelevän aikuisen ja lapsen vuorovaikutukseen. Tähän samaan asiaan liittyy myös työssä esiin tuleva laadun kehittäminen.

Opinnäytetyön teoriataustana ovat vuorovaikutukseen ja leikkiin liittyvää tutkimustietoa sekä kirjallisuutta. Näistä haluan mainita erityisesti Holkeri-Rinkisen

2009 väitöskirjan, jonka aiheena on aikuisen ja lapsen vuorovaikutus sekä Julkisen 2004 pro gradun lasten ja aikuisten sitoutuneisuudesta leikissä. Tämän lisäksi teoriaosuudessa käsitellään laatuajattelua päivähoidossa. Tutkimusosuus on suoritettu kvalitatiivisin menetelmin. Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa kyselylomakkeella kerättyä aineistoa. Kysymyslomakkeen vastaajina olivat erään päiväkodin kahden lapsiryhmän kasvattajat, jotka hoitavat 1–3-vuotiaita lapsia. Tutkimuksen aineisto on käsitelty sisältöanalyysillä.

Tutkimuksen tekeminen lähti omasta kiinnostuksesta aiheeseen, sillä olen työskennellyt päiväkodissa useiden vuosien ajan ja nähnyt leikin merkityksen lapsen elämässä. Kasvattajana olen nähnyt leikin myös mahdollisuutena päästä sisään lapsen omaan maailmaan ja sitä kautta luomaan läheistä ja hyvää vuorovaikutussuhdetta lapsen kanssa. Vuorovaikutuksen olen taas kokenut tärkeäksi ja merkittäväksi asiaksi lapsen kehityksen ja kasvun kannalta.

2 LEIKKI JA VUOROVAIKUTUS

Tässä teoriaosuudessa esittelen lyhyesti aiempia tutkimuksia, joita opinnäytetyöni aiheeseen eli vuorovaikutukseen ja leikkiin liittyen on tehty. Varhaisesta vuorovaikutuksesta ja sen merkityksestä on ollut paljon keskustelua julkisuudessa. Vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat voivat näyttäytyä myöhemmin psyykkisinä tai kehityksellisinä ongelmina (Salo & Mäkelä 2007, 8). Päivähoidossa ei ole kysymys enää varhaisesta vuorovaikutuksesta, mutta siellä tehtävä työ perustuu vuorovaikutukseen lasten ja aikuisten välillä. Tämän vuorovaikutuksen laadulla on suuri merkitys lasten kasvun ja kehityksen tukemisessa. Tästä samasta asiasta puhuu Marjatta Kalliala (2008), joka tarkastelee sitä mitä merkitsee aikuisen sensitiivinen ja aktiivinen rooli vapaan leikin tilanteissa. (Kalliala 2008.) Mäkelän ja Salon (2007) tutkimuksesta käy ilmi kuinka tärkeää lapsen on saada positiivista vuorovaikutusta ja kuinka tällä vuorovaikutuksella on lapselle suuri merkitys kannattelevana tekijänä läpi elämän. Varhaisen vuorovaikutuksen pohjalta syntyvät ne psyykkiset rakenteet, jotka ohjaavat tunteitamme, sosiaalista toimintaamme, ympäristöön suuntautumista sekä oppimista. Lisäksi myönteinen vuorovaikutus auttaa lasta sietämään stressiä hyvin. (Salo & Mäkelä 2007, 7–9.)

A-L. Julkunen (2004) on käsitellyt pro gradu tutkimuksessaan lasten ja aikuisten sitoutuneisuuden kehittymistä leikissä. Tutkimus on osa Kengu-Ru-projektia, jota johti professori Liisa Keltikangas-Järvinen. Hankeen avulla pyrittiin lisäämään alle kolmevuotiaiden hyvinvointia päiväkodissa soveltamalla ja arvioimalla työkentelytapoja, joita päiväkodin arjessa on mahdollista omaksua. Julkunen mainitsee, että Kallialan ja Tahkokallion (2001) mukaan suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on perinteisesti ajateltu, että aikuinen voi katsoa leikkiä, mutta hän ei voi osallistua siihen, koska se tekee leikistä aikuisjohtoista. Tärkeä vuorovaikutustilanne jää siis käyttämättä. Se mitä Julkunen tuo esiin tutkimuksessaan on, että leikkiin sitoutuneisuuden tarkkailu on tärkeää esimerkiksi Laversin kehittämän LIS-YC-arviointiasteikon avulla. Kun aikuinen havainnoi lapsen sitoutuneisuutta leikkiin, hän näkee tilanteet, joissa lapsi tarvitsee ohjausta leikissä. Näin aikuinenkin sitoutuu leikkiin ja on tärkeässä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. (Julkunen 2004, 5–6.)

Holkeri-Rinkinen (2009) arvioi väitöskirjassaan, jonka aiheena on aikuisen ja lapsen vuorovaikutus päiväkodissa, että leikinmaailma poikkeaa vuorovaikutuk-

seltaan muuten melko aikuisjohtoisesta päivähoiton arjesta. Leikissä lapsi voi olla mitä vaan. Leikki etenee usein lapsen ehdoilla aikuisen antaessa lapsen mielikuvi-
tukselle arvoa sekä kunnioittamalla leikkiä. Hän toteaa myös tutkimuksessaan,
että lapsen on usein hankala saada itseään huomatuksi isossa ryhmässä. Tähän
tarvitaan aikuisen herkkyyttä ja valppautta. Vuorovaikutuksen laadulla on suuri
merkitys lapselle ja hänen identiteetin kehitykselleen. Päivähoidon henkilöstön
onkin tärkeää osata toimia oikeilla tavoilla lapsen kanssa päivän aikana erilaisissa
vuorovaikutustilanteissa. (Holkeri- Rinkinen 2009 6, 215.)

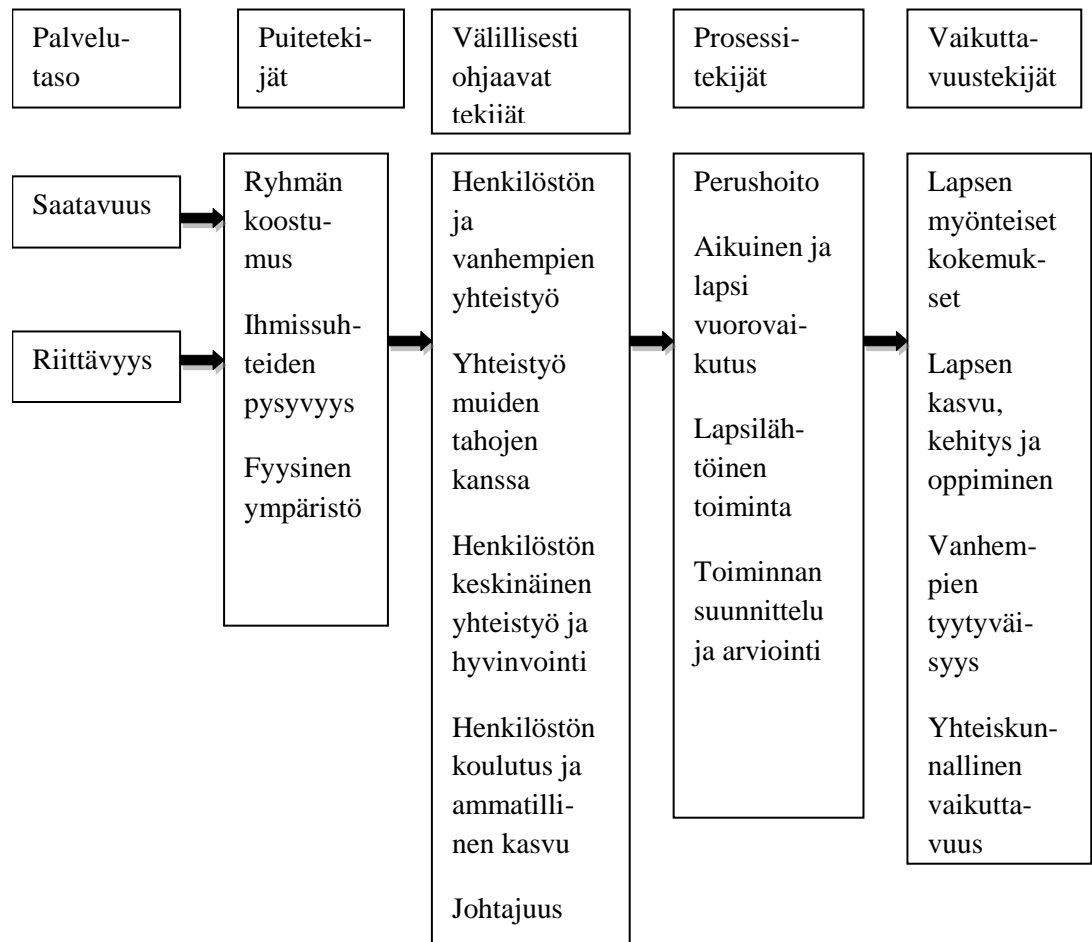
3 VARHAISKASVATUS JA SEN LAATU

Haluan tuoda tässä työssä esiin päivähoidon laadun ja siihen vaikuttavia tekijöitä, koska työn tavoitteena on kehittää aikuisen vuorovaikutusta leikki-tilanteissa. Vuorovaikutus on yksi laadun tekijöistä samoin kuin eräät muut tekijät, jotka liittyvät tutkimustuloksiin ja näkyvät työssä myöhemmin. Laatua käsitellessäni painotan edellä mainittuja tekijöitä.

Varhaiskasvatuksen laadun määrittelyn pohjana ovat varhaiskasvatusta koskevat lait ja asetukset kuten päivähoitolaki (1973/36) ja päivähoitoasetukset (1973/239). Näiden lisäksi tulee ottaa huomioon kuka on varhaiskasvatuksen asiakas, koska asiakkaan odotukset ja tarpeet ovat tärkeitä laatu määrittäessä. Varhaiskasvatuksen asiakkaiksi nimetään yleensä lapsi ja perhe. Tauriainen (2000) nostaa myös yhteiskunnan asiakkaaksi, sillä varhaiskasvatus on yhteiskunnan hyvinvoinnin ja toimivuuden peruskiviä. (Ovaska 2004, 158–159.) Laatuun liittyy keskeisesti arviointi. Varhaiskasvatuksen laatua kehitettäessä ja arvioitaessa pitää ottaa huomioon kokonaisuus. Kehittämisen ja arvioinnin täytyy kohdistua lasten ja kasvatustajayhteisön toimintaan sekä siihen ympäristöön, joka varhaiskasvatuksella on. (Poikolainen & Adenius-Jokivuori 2009, 11.)

3.1 Laatu päivähoidossa

Laadun käsitettä on vaikea määritellä. Tämä johtuu siitä, että laadun määrittely on riippuvainen siitä kuka on määrittelijä ja mitkä asiat ovat hänen kiinnostuksen kohteensa, arvonsa, tarpeensa ja tavoitteensa. Lisäksi asiaan vaikuttaa se, minkä asian laadusta on kyse. Laatukysymys liittyy usein kehittämistyöhön. Kun laatua kehitetään, se on nähtävä monelta eri näkökannalta. Päivähoidon laadun tutkimus on nostanut esiin palvelutason, puitetekijöitä, välillisesti ohjaavia tekijöitä, prosessitekijöitä sekä vaikuttavuustekijöitä. Ohessa kuvio 1, jossa laatutekijät ovat näkyvillä. (Oulun yliopisto 2002.)

KUVIO 1. Päivähoidon laadunarviointimalli (Hujala, Parrila, Linberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999, 80).

Yllä olevassa kuviossa 1 korostuvat tämän tutkimuksen kannalta puitetekijät sekä prosessitekijät. Prosessitekijöihin kuuluu aikuisen ja lapsen vuorovaikutus. Kun tämä vuorovaikutus toimii, saa lapsi sen kautta myönteisiä kokemuksia päivähoi-
dossa. Tällä taas on suuri merkitys lapsen kasvu- ja kehitykselle sekä oppimiselle. Koska tekijät vaikuttavat merkittävästi lapsen kehitykseen, on selvää että niillä on myös yhteiskunnallista vaikutusta. (Hujala ym. 1999, 80.)

Myös Räihän (2004) kuvailemat laatutekijät liittyvät puite- sekä prosessitekijöihin. Tärkeimpinä laatutekijöinä hän mainitsee hoitosuhteen pysyvyyden ja jatku-
vuuden. Pitemmässä hoitosuhteessa aikuinen oppii ymmärtämään pientä lasta pa-

remmin, sillä pienten lasten ilmaisu perustuu vielä paljon ilmeisiin ja eleisiin tai yksittäisiin sanoihin. Näiden ymmärrykseen tarvitaan aikaa ja herkkyyttä. Lapsi turvautuu myös mieluummin tuttuun aikuiseen tarvitessaan apua tai kokiessaan turvattomuutta kuin vieraaseen aikuiseen. Myös lapsiryhmän koko on päivähoidon laatutekijä kuten myös aikuisten lukumäärä verrattuna lapsiin. Pienessä ryhmässä lasten kielellinen vuorovaikutus on vilkkaampaa ja lapset leikkivät enemmän. Aikuisten lukumäärällä taas on merkitystä kielellisen ilmaisun määrään ryhmässä sekä siihen miten sitoutuneita lapset ja aikuiset ovat leikissä. Pienet lapset tarvitsevat aikuisen turvaa päiväkodissa voidakseen leikkiä sitoutuneesti. Aikuisten ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa on oleellista tunteiden osoitus, kommunikaatio ja herkkyys reagoida lapsen tarpeille. (Räihä 2004, 132–135.) Pienen ryhmäkoon puolesta puhuu myös Kalliala (2008, 267–268), joka toteaa lapsen iän olevan tärkeä tekijä ryhmää koottaessa.

Julkunen (2004) toteaa, että useat tutkimustulokset osoittavat tärkeimmäksi kriteeriksi hyvälle laadulle juuri kasvatushenkilökunnan ja lasten vuorovaikutuksen varhaiskasvatuksessa. Sen lisäksi, että tämä vuorovaikutus on tärkeä laadun kriteeri, on tutkimusten tuloksissa selvinnyt, että lapsen kokonaisvaltainen kehitys on tämän vuorovaikutuksen varassa. Kun kasvattajalla on hyvät tunnesuhteet lapseen, voi lapsi paremmin päivähoidossa. Kasvattajan on annettava lapsen olla oma itsensä ja näin tuettava lapsen hyvää itsetuntoa. Hyvän itsetunnon kautta oppii lapsi luottamaan itseensä ja kykyihinsä ja arvostamaan myös muita. Laadukkaan päivähoiton merkki on turvallinen ja ilmapiiriltään lämmin kasvuympäristö, jossa huomioidaan lapsen yksilöllisyys. Lisäksi laadukkaassa päivähoidossa aikuisilla on kannustava kasvatustapa sekä herkkyys lapsen tarpeille. (Julkunen 2004, 14.)

Edellä kuvaillaan laatua päivähoidossa eri tavoin. Laki lasten päivähoidosta määrittelee päivähoidolle tiettyjä tehtäviä, joihin laatu liittyy edellä kuvatuilla tavoilla. Päivähoitolaissa 2 a § (25.3.1983/304) sanotaan näin. Päivähoidon tavoitteena on tukea lasten koteja kasvatustehtävässään ja edistää yhdessä kotien kanssa lapsen persoonan tasapainoista kehitystä. Päivähoidossa lapselle tulee tarjota jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, hänen kehitystä tukevaa monipuolista toimintaa sekä suotuisa kasvuympäristö. Päivähoidon tulee edistää kulttuuriperinne huomioon ottaen myös lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä. Lisäksi päivähoidossa tuetaan esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta.

ta. Lapsen kehitystä tukemalla päivähoidossa kasvatetaan lasta yhteisvastuuseen, rauhaan ja ympäristön vaalimiseen. (Laki lasten päivähoidosta 1973/36. 2§.)

3.2 Lapsilähtöisyys ja laatu

Lapsilähtöisyys on yksi päivähoidon laatua kuvaava käsite. Sillä tarkoitetaan jokaisen lapsen yksilöllisyyden kunnioittamista ja tarpeiden tunnistamista. Lapsilähtöinen toiminta suunnitellaan niin, että lapsi huomioidaan yksilönä ja leikin tärkeyttä korostetaan, sillä sen kautta lapsi oppii omaehtoisesti. Lapsen omat mielenkiinnonkohteet ovat merkityksellisiä lapsilähtöisyydessä ja niistä ovat lähtöisin kasvatuksen tavoitteet, sisällöt ja menetelmät. Lapsilähtöisyyteen kuuluu tasa-arvoisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikilla lapsilla pitää olla yhtäläiset mahdollisuudet tulla kuulluiksi sekä ilmaista itseään. Aikuinen tarjoaa lapselle mahdollisuuksia, joista hän voi valita ja aikuinen auttaa lasta ja on herkkänä hänen toiveilleen ja ajatuksilleen. Kun lapsella on mahdollisuus dialogiseen vuorovaikutukseen aikuisen kanssa, hän oppii mm. vuorovaikutustaitoja. (Viittala 2006, 107–109.)

Huhtanen (2005) puhuu myös lapsilähtöisyydestä ja sen merkityksestä lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksessa. Lapsilähtöisessä toiminnassa lapsi huomioidaan yksilönä ja subjektina. Lapsi muovautuu koko ajan sen vuorovaikutuksen kautta, jota hän ympäristöltään saa. Tämä muutosprosessi jatkuu elämän läpi. Toisaalta yksilö vaikuttaa myös omalla sosiaalisella toiminnallaan siihen, millainen hänen elämänsä on. (Huhtanen 2005, 9.)

Kalliala (2008) liittää lapsilähtöisyyteen leikin ja korostaa sen tärkeyttä lapsen omaehtoisen oppimisen muotona. Leikin avulla on mahdollisuus löytää ne tavoitteet, sisällöt ja menetelmät, jotka ovat yksilöllisesti juuri tietylle lapselle sopivia. Lapsilähtöisyydessä Kalliala kuitenkin painottaa aikuisen vastuuta kasvatuksessa. aikuinen luo raamit, joissa lasta kasvatetaan. (Kalliala 2008 19–22.)

Tast (2007) kuvailee sosiaalipedagogista kasvatustajatteluja niin, että se korostaa lapsen omaa osallistumista sekä lapsen kuuntelemista. Lapsen ajatukset ovat niiden ratkaisujen ja suunnitelmien takana, joilla rakennetaan tavallista päivähoidon arkea. Näin Kallialan ja Tastin ajatukset ovat siis hyvin samansuuntaiset. (Tast 2007, 29, 33.)

4 LEIKKI LAPSEN JA KASVATTAJAN NÄKÖKULMASTA

Tässä opinnäytetyössäni haluan kuvailla leikkiä mahdollisimman monipuolisesti, koska tutkimukseni tavoitteena oli löytää vastauksia siihen miten kasvattaja voi tukea lapsen leikkiä vuorovaikutuksen avulla. Haluan tuoda esiin leikin tärkeyden lapsen kasvun ja kehityksen kannalta.

4.1 Leikin määritelmiä

Leikki on toimintaa, jossa on mukana luovuutta sekä mielikuvitusta ja joka tuottaa leikkijälle mielihyvää. Se on myös lapsen omaehtoista ja vapaata toimintaa. Tärkeintä ei ole mitä leikissä tapahtuu vaan se miten leikkijät ovat siinä mukana. Ovatko he leikissä mukana aidosti ja tosissaan? Leikissä maailma voi olla epätoellinen ja epärealistinen. Se on sellainen kuin leikkijä haluaa. Leikkiin kuuluu impulsiivisuus sekä asioiden tutkiminen. Lapsi on mukana leikissä koko keholaan, aisteillaan, tunteillaan ja ajattelullaan. (Vilen, Vilhunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2006, 473–478.)

Lyytinen (2000) kuvailee leikkiä sellaiseksi toiminnaksi, jota lapsi luontaisesti etsii. Lapsi ei leiki oppiakseen asioita, mutta hän saa leikin kautta kokemuksia ja elämyksiä. Hän voi ilmaista tunteitaan ja keksiä asioita leikin avulla. Leikki on merkityksellistä lapsen kehitykselle emotionaalisesti, sosiaalisesti, motorisesti sekä kognitiivisesti. (Lyytinen 2000, 7.)

Ljungsröm (2000) yhtyy Lyytisen määritelmään leikin merkityksellisyydestä oppimisen, motoristen taitojen ja sosiaalisten taitojen kannalta. Hänen määritelmänsä leikistä on, että se on sekä tarkoituksen mukaista toimintaa että tarkoituksetonta toimintaa. Leikki sisältää osaltaan järjestystä ja toisaalta kaaosta. Tärkeää leikissä on luovuus ja lapsen omaehtoinen toiminta. (Ljungsröm 2000, 12–14.)

4.2 Miten leikki alkaa

Tutkimukseni kannalta on tärkeää ymmärtää, miten pienen lapsen leikki kehittyy. Tässä siis lyhyt kuvaus leikin kehittymisestä. Piaget (1962) jakaa leikin harjoitte-

luleikkiin, symboliseen leikkiin ja sääntöleikkiin. Harjoitteluleikille on ominaista jonkun toiminnan toistuva suorittaminen. Tällaista leikkiä lapsi leikkii ensimmäisen ikävuotensa aikana ja se voi olla esimerkiksi jokeltelua ja vuorovaikutusleikkiä lapsen ja aikuisen välillä. Tähän leikkikauteen kuuluu myös esineisiin tutustuminen, niihin tarttuminen ja niiden käsittely. Oman toiminnan toistaminen tuottaa tässä vaiheessa lapselle mielihyvää. (Lyytinen 2000, 12–13.)

Kun harjoittelu leikki muuttuu pikkuhiljaa symboliseksi leikiksi, lapsi osoittaa eleillään ymmärtävänsä esineiden käyttötarkoituksen. Tästä voidaan mainita esimerkkinä lusikan vieminen suulle ja sitten sen pudottaminen. Symboliseen leikkiin lapsi siirtyy toisen vuoden alussa. Symbolisessa leikissä lapsi tekee asioita kuvitteellisesti. Hän esimerkiksi on juovinaan leikissä olevasta kupista maitoa tai käyvinään nukkumaan painamalla päänsä leikissä tyynylle. Symboliselle leikille on myös ominaista se, että lapsi osaa mielikuvituksessaan vaihtaa jonkun esineen esittämään jotain muuta kuten autoa voi esittää vaikka palikka. Näin lapsi muokkaa ympäristöään omien toiveidensa kiinnostuksensa mukaan. Symbolinen leikki on se leikkimuoto, jota 1–3-vuotiaat lapset leikkivät. Sääntöleikkejä lapsi alkaa leikkiä selvästi myöhemmin kuin Piagetin mainitsemia harjoittelu- ja symbolista leikkiä. (Lyytinen 2000, 13–17.)

Helenius ja Mäntynen (2006) toteavat, että 1–3-vuotiaiden leikki on yleensä toimintaa aikuisen tai toisen lapsen kanssa, joka on monesti vanhempi kuin lapsi itse. 1-3-vuotias tarvitsee usein aikuisen tukea ja läheisyyttä leikeissään, kun taas isommat lapset leikkivät yleensä vertaistensa kanssa ilman aikuista. Symbolisessa leikkivaiheessa lapsi alkaa käsittää esineiden merkityksen ja käyttämään niitä niiden käyttötarkoituksen mukaan. Pikkuhiljaa leikki kehittyy roolileikiksi, jossa lapsi hakee roolien mallit omasta elämästään. Lapsi asettuu esimerkiksi äidin rooliin. Toisella vuodella lapsen leikkeihin tulevat mukaan myös rakenteluleikit erilaisilla välineillä. (Helenius & Mäntynen 2001, 135, 146–147.)

Tässä työssä en käsittele isommille lapsille tyypillisiä leikkejä kuten sääntöleikkejä, koska kohderyhmäni lapset ovat tutkimuksessa 1–3-vuotiaita ja tutkimuksen tavoitteena on selvittää miten vuorovaikutuksella tuetaan leikkiä.

4.3 Pienen lapsen kehittyminen suhteessa leikkiin ja vuorovaikutukseen

Jokainen lapsi on oma yksilönsä ja hänen kehittymisensä kaikessa on myös yksilöllistä. Ensimmäisellä vuodella oleva lapsi on innostunut liikkumaan ja oppimaan uutta. Lapsen motoriset taidot kehittyvät, kun hän toimii ja leikkii. Leikkiminen on usein tavaroiden tutkimista tai antamista aikuiselle kuten edellä kerrottiin. Kaksivuotiaat ovat jo taitavia motorisesti ja kävelevät mm. portaita ja osaavat pukea vaatteita. Liikkuminen ja leikki kuuluvat tällöin yhteen. Lapsi kulkee paikasta toiseen leikkitavaroiden kanssa. Hän ei vielä osaa keskittyä leikkiin kovin pitkiä aikoja ja tarvitsee siis aikuisen tukea voidakseen leikkiä pitkäkestoisemmin. Kolmevuotiaat taas voivat oppia jo ajamaan pyörää tai piirtämään ympyrän paperiin. Heidän toimintansa on jo jäsentyneempää ja he leikkivät pidempiä aikoja yhtä leikkiä. (Vilen, Vilhunen Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2006, 138–140.)

Liikkuessaan, leikkiessään ja toimiessaan lapsi on vuorovaikutuksessa kehollaan kaiken sen kanssa, joka ympäröi häntä. Lapsen käsitys itsestään ja kehostaan muodostuu tässä vuorovaikutuksessa. Aivan aluksi tämä vuorovaikutus on vauvan ja äidin kesken, ja myöhemmin isossa osassa ovat lasta hoitavat muut aikuiset. Kaikissa lapsen kehitysvaiheissa on tärkeää, että lasta hoitava aikuinen koskettaa lasta. Hyväksyvät hellittelyt, sylissä pito ja silittely viestittävät lapselle, että hän on hyvä. Tällaista hellittelyä tulee usein käytettyä perushoitotilanteissa, mutta yhtä tärkeää se on myös muissa toiminna kuten leikissä. Se miten lapsi hahmottaa kehonsa vaikuttaa minäkuvaan eli persoonaan ja tätä kautta siihen millaiseksi lapsi kokee itsensä ja miten hän tulee selviytymään elämässään. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2006, 140–142.)

Lapsi ymmärtää puhetta jo ennen kuin tuottaa sitä itse. Tämä vaihe alkaa jo alle 1-vuotiaana. Ymmärtämistä seuraa oman puheen tuottaminen, jota ennen ovat käytössä ilmeet ja eleet. Kaksivuotiaat taas tuottavat jo runsaammin puhetta, mutta ymmärtävät sitä edelleen paremmin kuin puhuvat. Aikuisen rooli on merkittävä lapsen kielen omaksumisessa. (Lyytinen 2003, 51–55.) Oleellista on juuri aikuisen tapa puhua ja käyttää ääntään ja eleitä. Tärkeää on myös aikuisen läheisyys ja hänen antamansa malli. Lapsen kielellisen kehitykselle on tärkeää vuorovaikutuksen myönteinen sävy, lapsen aloitteiden ja kiinnostuksen huomioon ottaminen,

lapsen ohjaaminen enemmän kysymysten kuin käskyjen avulla ja keskustelujen monipuolisuus. (Ahonen, Aro, Siiskonen & Ketonen 2003, 364.)

Vilen ym. (2006) kertoi miten lapsi kehittyy vuorovaikutussuhteessa ympäristöönsä. Samasta asiasta kertoo Siren-Tiusanen (2001), mutta ei kehon vaan tunteiden kannalta. Alle kolmevuotiaat reagoivat vahvasti tunteillaan ja tämän vuoksi heitä ympäröivällä tunneilmastolla on suuri merkitys. Lapset kehittyvät omiksi persoonikseen sosiaalisten suhteidensa kautta sekä osallistumalla vuorovaikutukseen. He imevät itseensä ympäriltä tulevat katseet, kosketukset ja äänensävyt sekä tavat toimia. Heidän käyttäytymisensä muokkaantuu sen vuorovaikutuksen kautta, joka ympäröi heitä. Siksi onkin tärkeää, että vuorovaikutusilmasto tukee lapsen hyvää kehitystä. (Siren-Tiusanen 2001, 18–19.)

Aikuisen ja lapsen välistä leikkiä ovat tarkastelleet Bruner (1983), Vygotsky (1978) sekä Sigel (1990). Bruner käyttää termiä tukirakennemalli, Vygotsky lähikehityksen vyöhyke käsitettä ja Sigel etäännyttämisstrategia termiä. Kaikissa lapsen kehitystä tukeva toiminta muodostuu lapsen ja hänen hoitajansa vuorovaikutuksen pohjalle. Brunerin mukaan vuorovaikutuksen tukirakenne perustuu siihen, että aikuinen pyrkii muuttamaan vaatimuksiaan lapsen kehitystason mukaan. Lapsen taidot kehittyvät normaalin arjen toiminnoissa ja leikki-tilanteissa. Vygotskyn mukaan lapsen toiminnot muokkaantuvat yhteistoiminnassa aikuisen kanssa ja sisäistyvät sitten lapsen pysyviksi toiminnoiksi. Vygotsky kutsuu tätä lähikehityksen vyöhykkeeksi. Asiat opitaan osaavamman avulla. Sigelin etäännyttämisstrategiasa aikuinen auttaa lasta muodostamaan ajallista ja paikallista etäisyyttä siihen tilanteeseen tai asiaan joka on tässä ja nyt. Tämä voi tapahtua nostamalla esimerkiksi esiin muistikuvia, jostain muusta aiemmasta tilanteesta (Lyytinen & Lautamo 2003, 208–210.)

Fröbel kuvailee leikkiä tilanteeksi, jossa lapsi näyttää sisimpänsä. Hän voi käsitellä leikissä tunteitaan ja ajatuksiaan. Leikin kautta lapsi ymmärtää paremmin ympäröivää maailmaa ja hän oppii sen avulla tuntemaan myös itseään. Leikki auttaa lasta ymmärtämään, mitkä ovat hänen vahvuutensa tai mikä häntä kiinnostaa, mitä hän osaa. Leikki on myös keino, jolla todellinen maailma ja mielikuvitus maailma kohtaavat. Leikin avulla lapsi kehittyy fyysisesti ja moraalisesti. Hän saa olla lei-

kissä luova. Leikkiminen antaa lapselle iloa ja sen ilon pohjalle voi rakentaa hyvää aikuisuutta. (Öman 1991, 32.)

4.4 Leikkipaikkana päiväkot

Nykyajan tuloksellisuus ja tehokkuus ajattelu ovat pienentäneet leikin merkitystä päivähoidossa kirjoittaa psykologi Helena Siren–Tiusanen (2004). Joidenkin tutkimusten ja havaintojen mukaan joissakin päiväkotiryhmissä leikkiin käytetty aika on vain 6 % siitä ajasta, kun lapset toimivat päiväkodissa. Leikin edellytyksenä näissä ryhmissä on ollut jonkin ns. oikean työn suorittaminen. Tämä tarkoittaa aikuisen suunnittelemaa ja johtamaa toimintaa. Toisaalta ne aikuiset, jotka antavat lapsen leikkiä eivät ymmärrä kuinka paljon aikuista tarvitaan kannattelemaan ja ylläpitämään leikkiä, jotta se kehittyisi ja kasvaisi sekä jatkuisi. Mikäli leikin jatkuminen jää liaksi lasten itsensä varaan, hukataan näin juuri se leikin kehittävä ajatus, joka aikuisille ja toki lapsille itselleenkin, on tärkeää. Leikin tukemisen puuttumiseen löytyy syinä kiire, liian isot lapsiryhmät, työhön liittyvät haasteet ja paineet sekä monenlaiset asiat, jotka vaikeuttavat lapsen ja aikuisen vuorovaikutusta. Parhaiten leikki toteutuu sellaisissa lapsiryhmissä, joissa aikuisilla on selkeät suunnitelmat siitä, miten toimintaa toteutetaan ja toiminta on monipuolista. Lisäksi näissä ryhmissä aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus on eläytyvää sekä tapahtuu usealla tasolla. (Siren-Tiusanen 2004, 14–16.)

Pirkko Mäntynen on tehnyt tutkimuksen leikin edellytyksistä päiväkodissa 1990-luvulla Suomessa. Tutkimuksen mukaan leikkivälineet olivat yksipuolisia ja huonokuntoisia ja niitä oli vähän. Leikinohjausta ei ollut tutkituissa päiväkodeissa laisinkaan ja tyydyttävään leikkiajan käyttöön sekä leikkiryhmän jakamiseen oli päästy vain joka kolmannessa päiväkodissa. Tämän tapainen toiminta voi johtaa hajanaiseen leikkiin, joka on lyhytkestoista. Samantapaisiin havaintoihin yhtyvät Marjatta Kalliala ja Leena Tahkokallio (2004). Tosin he toteavat, että nämä asiat ovat päiväkotikohtaisia ja riippuvat paljon aikuisten asenteista. (Kalliala & Tahkokallio 2004, 17.)

Leikkiä pidetään nykyään kasvattajien keskuudessa tärkeänä päiväkodissa. Siitä huolimatta leikin arvostus ei aina näy, sillä usein lapset leikkivät ilman aikuisen ohjausta tai läsnäoloa. Kasvattajia tarvitaan tukemaan lasten leikkiä, ratkomaan

konflikteja ja antamaan jatkuvuutta ohjaamalla leikkiä. Kasvattajan tehtävä on myös antaa lapselle leikkirauha ja turvallinen olo leikkitilanteessa. Leikkitilanteita havainnoimalla ja seuraamalla kasvattaja saa arvokasta tietoa lapsesta yksilönä sekä koko ryhmästä. (Koivunen 2009, 40–41.)

Kalliala (1999) painottaa myös leikin havainnoimisen tärkeyttä ja nostaa esiin erityisesti vapaanleikin, jossa aikuisen tulisi olla ulkoisesti passiivinen, mutta sisäisesti aktiivinen. Tämä tarkoittaa sitä, että aikuinen todella näkee lapsen ja keskittyy toimintaan, vaikka istuisikin paikoillaan osallistumatta leikkiin. Myös sensitiivisyys on tärkeää havainnoinnissa. Siihen kuuluu lapsen kuuntelu ja halu ymmärtää lapsen maailmaa. (Kalliala 1999, 234–235.)

4.5 Leikin ohjaamisen ja tukemisen monet muodot

Melko tavallinen leikin ohjaamisen muoto on mallin antaminen. Lyytisen (2000) mukaan aikuisen malli aktivoi ja innostaa lasta leikkimään sekä antaa lapselle mahdollisuuden löytää omista mielikuvistaan samaa kuin aikuisen antamasta mallista. Tähän näkemyksen esitti jo Piaget (1962). Jotta aikuisen mallin anto olisi mahdollisimman hyödyllistä lapsen leikin kehittämiseksi, tulisi aikuisen havainnoida lasta ja saada tätä kautta tietoa mitkä ovat lapsen tarpeet, voimavarat ja mitä oppimistarpeita lapsella on. Erityisen tärkeää on leikissä kuitenkin se miten aikuinen kohtaa lapsen ja millainen on se tunneilmasto, jonka aikuinen luo leikkitilanteessa. Aikuisen tulee tukea lapsen keittyviä taitoja herkästi ja huomioida, että leikin vaatimukset ovat sopivat lapselle. Oleellista on, että lapsi kokee tilanteessa olonsa turvalliseksi ja hän pystyy ennakoimaan sitä mitä tapahtuu seuraavaksi. Lämmin tunnesuhde on myös aikuisen ja lapsen välillä on myös hyvän leikkitilanteen edellytyksiä. (Lyytinen 2000, 3, 39–41, 43.)

Ljungsröm (2000) kertoo siitä kuinka tärkeää aikuisen malli on pienelle lapselle ja kuinka hän sen kautta opettelee tekemään asioita sekä toimimaan erilaisissa tilanteissa. Hän haluaa esimerkiksi keittää kahvia ja tarjoaa sitä sitten aikuiselle. Tällainen tilanne on erittäin tärkeä vuorovaikutustilanne lapsen ja aikuisen välillä. Pieni lapsi hakee väsymättä huomiota aikuiselta ja pyytää katsomaan mitä on tehnyt ja osannut. Hän voi myös pyytää lukemaan vaikkapa kirjaa läheisyyden toivossa. Myöhemmin lapsi on innokas osallistumaan ja oppimaan niitä asioita, joita

aikuinen suorittaa. Myös isompien lasten leikit kiinnostavat ja hän seurailee niitä mielellään. (Ljungström 2000, 18–19.) Tässä samasta asiasta puhui Vygotskyn, kun hän tarkoitti lähikehityksen vyöhykettä. Mallin antamisen tärkeydestä ja läheisyyden hausta kirjoittivat myös Ahonen ym. (Ahonen ym. 2003.)

Kalliala (2008) yhtyy Lyytisen (2000) käsitykseen siitä miten aikuinen voi tukea lasten leikkiä. Hän nostaa esiin myös turvallisuuden ja ennakoitavuuden. Kalliala mainitsee pienten lasten tarpeen hakea syliä ennen leikinalkua tai jopa kesken sitä. Turvallisuus tankkauksen jälkeen voi leikki taas alkaa. Samoin näköyhteys aikuiseseen on yksi leikkiä kannatteleva tekijä pienillä lapsilla. Lapsi haluaa tulla nähdyksi ja pitää aikuisen näköpiirissään. Tärkeää on, että aikuinen on läsnä eikä katoa mihinkään. Edelleen Lyytinen ja Kalliala ovat samoilla linjoilla, kun puhutaan havainnoinnista. Havainnointi on tärkeää siksi, että leikkiä voidaan ymmärtää ja kehittää sekä arvostaa. Kun aikuinen näkee mikä lasta kiinnostaa hän voi auttaa lapsen leikkiä antamalla tälle leikkirauhaa, välineitä sekä lisää virikkeitä leikin tiimoilta. Kalliala puhuu myös ohjaamisen tärkeydestä, mutta varoittaa yliohjaamisesta sekä siitä, että leikkiä ei arvosteta leikkinä vaan se nähdään jatkuvasti oppimisen tapana. Tämä johtaa siihen, että aikuinen ohjaa leikkiä kuin käsikirjoituksen turvin. Aikuinen voi myös osallistua leikkiin ja näin tukea leikin ideaa, mutta olla samalla herkkänä lapsen ideoille ja leikin juonelle. Oleellista leikin tukemisessa on muokata myös leikkiympäristö niin, että se auttaa leikkimistä. Tämä tarkoittaa sitä, että ympäristöstä löytyy kaikki perusleikitavarat ja että ne ovat hyvässä kunnossa. Leikit on jaettu eri paikkoihin ja ympäristöä muokataan lasten kiinnostusten mukaan. (Kalliala 2008, 50- 59.)

Viittala (2006) jakaa Kallialan ja Lyytisen kanssa ajatukset siitä, että aikuisen läsnäolo luo leikille turvalliset edellytykset. Hän tuo esiin myös leikkiin osallistumisen tärkeyden ja sen, että aikuisella pitäisi olla lupa työyhteisössään heittäytyä lasten leikkiin osalliseksi. Oleellista on myös se, että leikille annetaan rauha ja sitä eivät häiritse esimerkiksi aikuisten väliset keskustelut. Viittala perään kuuluttaa myös vapaan ja ohjatun leikin tasapainoa. Tämä tarkoittaa sitä, että jos lapsia ei ohjata ollenkaan jää lapsilta puuttumaan se tuki leikistä, jota he tarvitsevat kehittääkseen tai aloittaakseen leikin tai ylläpitääkseen sitä. Liian ohjattu leikki taas tuhoaa luovuutta. (Viittala 2006, 173.)

Helenius ja Mäntynen (2001) korostavat tavoitteellisuutta leikin ohjauksessa. Kasvattajien pitää kiinnittää huomiota leikkivälineisiin ja tiloihin, lapsen mahdollisuuteen keskittyä leikkiin eli leikkirauhaan ja leikkiaikaan. On tärkeää järjestää tilanteet niin, että aikuinen voi keskittyä lapseen yksilöllisesti ja antaa heille huomiota samalla, kun kasvattaja ohjaa leikkiä. Tärkeimpiä tapoja tässä on lasten jakaminen pienryhmiin. Tämän lisäksi täytyy huomioida lasten tarpeet sekä millaisia leikkitapoja tarjotaan lapsille. Tämä tarkoittaa, sitä että eri-ikäiset lapset ovat kiinnostuneita eri asioista, joten he tarvitsevat leikkeihinsä erilaisia tiloja sekä materiaaleja. (Helenius & Mäntynen 2001, 141–146.)

5 VUOROVAIKUTUS LAPSEN KEHITYKSEN TUKENA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11). Haluan tuoda esiin vuorovaikutuksen tärkeyden lapsen kehityksen ja kasvun tukemisessa.

5.1 Vuorovaikutuksen määritelmiä

Ihmisen elämä syntyy ja muotoutuu vuorovaikutuksessa ympäristön ja erityisesti toisten ihmisten kanssa (Launonen 2007, 168). Ihminen tarvitsee kokemusta yhteisöön liittymisestä ja oppimisesta. Hän muokkaa omalla persoonallaan ympäristöään ja sitä yhteisöä, jonka jäsen hän on. Se, millaista vuorovaikutus yksilön ja yhteisön välillä on, kertoo siitä millaisen arvon yhteisö jäsenelleen antaa. (Launonen 2007, 168.)

Kiesiläinen (2004) toteaa vuorovaikutuksen olevan vastaanottamista ja lähettämistä. On osattava kuunnella ja toisaalta kertoa omista ajatuksistaan, tunteistaan tai tavoitteistaan riittävän selvästi. On tärkeää pitää vuorovaikutuksen kanava auki sekä hallita tätä kanavaa niin etteivät antamamme viestit tai toisaalta saamamme viestit vääristy matkalla. (Kiesiläinen 2004, 43.)

5.2 Aikuisen ja lapsen vuorovaikutus

Ensimmäiset vuorovaikutuskokemukset lapsella on vauvana äidin ja isän kanssa. Vanhemmat vastaavat vauvan tunnetilaan ja tarpeisiin ja he tulkitsevat vauvan viestejä. Näin vauva kokee saavansa vastinetta viesteihinsä ja hän osallistuu innokkaasti näihin vuorovaikutustilanteisiin. Aikuisen tuella sekä aikuisen mallin avulla lapsi pystyy osallistumaan yhä enemmän ja enemmän vuorovaikutukseen ja oppimaan niitä asioita, joita hän tarvitsee ilmaista itsensä yhä haastavammissa asioissa. Hän rakentaa omaa persoonallista vuorovaikutustapaansa. (Launonen 2007, 7-8.)

Huhtanen (2005) korostaa vuorovaikutuksessa aikuisen vastuuta. Aikuisen tulee virittäytyä samalle aaltopituudelle lapsen kanssa kuten Launonen (2007) kuvaili vanhempien tekevän vauvan kanssa. Hyvän vuorovaikutuksen lähtökohtana aikuisen ja lapsen välillä on avoin ja luottamusta herättävä ilmapiiri. Lapsi tarvitsee vahvistusta omalle itsetunnolleen ja minäkuvalleen vuorovaikutuksen kautta. Positiivinen ja kannustava palaute auttaa lasta toimimaan oikein. Huonot vuorovaikutustilanteet murentavat hänen käsitystä itsestään. (Huhtanen 2005, 18–19.)

5.3 Kasvattaminen ja vuorovaikutus

Nummenmaa (2001) kuvailee kasvattamista vuorovaikutukseksi. Kun lasta hoidetaan, opetetaan tai hänen kanssaan leikitään päiväkodissa, saa hän kokemuksia erilaisista vuorovaikutustilanteista. Tärkeää näissä tilanteissa on ymmärtää lasta ja kunnioittaa häntä ja hänen ajatuksiaan. (Nummenmaa 2001, 29–31.)

Lasta kannattelevat päiväkodissa samat vuorovaikutustekijät kuin kotonakin. Ensimmäisinä ovat pysyvyys ja jatkuvuus. Ne tarkoittavat päiväkodissa sitä, että lapsen hoitajat ja kaverit pysyvät samoina. Seuraavana ovat rytmin löytyminen ja toistuvuus eli lapsi elää turvallisesti toistuvaa päiväkotiarkea yhä uudelleen ja näin hän oppii ennakoimaan päivän tapahtumia. Tärkeänä tekijänä vuorovaikutuksessa on, että lapselle tulee kokemus siitä, että häntä ymmärretään ja hänen viesteihinsä ja tarpeisiinsa vastataan. Tästä samasta asiasta puhui Launonen (2007), kun hän kuvaili varhaista vuorovaikutusta. Oleellista lapsen kanssa vuorovaikutuksessa on myös turvallisuuden tunteesta huolehtiminen. Tämä tapahtuu suunnittelemalla hoitopäivä mahdollisimman hyvin. Aikuisen sensitiivisyys ja läheisyys luovat myös lapselle turvallisuutta ja auttavat luomaan hyvää vuorovaikutusta. Myös lapsen temperamentilla on vaikutusta vuorovaikutuksen muotoutumiseen ja kasvattajan olisikin hyvä huomioida lapsen temperamentti luodessaan häneen suhdetta. Viimeisenä, mutta ei suinkaan vähäisimpänä tekijänä, on tunteiden jakaminen, joka onnistuessaan luo syvän yhteenkuuluvuuden tunteen kasvattajan ja lapsen välille. (Räihä 2004, 132–135.) Tunteiden jakamista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta lapsi voi saada esimerkiksi leikissä aikuisen kanssa.

Mikkola ja Nivalainen (2009) painottavat arvojen ja pedagogisten valintojen merkitystä vuorovaikutukseen. Se miten toiminta on suunniteltu vaikuttaa siihen onko lapsella mahdollisuus pitkäjänteiseen ja kiireettömään toimintaan. Aikuisen oma keskittyminen käsillä olevaan hetkeen on tärkeää sekä se että hän on oikeasti läsnä lapselle. Tämä onnistuu parhaiten pienryhmässä. Isossa ryhmässä aikuisen pitää hallita isoa ryhmää ja lapsi voi kokea ryhmässä jäävänsä ilman huomiota. Vuorovaikutus on tällöin hyvin pinnallista ja aikuisen aika menee käskyjen antamiseen. Pienessä ryhmässä aikuisella on mahdollisuus antaa lapselle kannattelevaa vuorovaikutusta, silloin kun lapsi sitä tarvitsee. (Mikkola & Nivalainen 2009, 31–32.)

Ranne (2005) sanoo vuorovaikutuksessa olevan tärkeää, että lapsen ja aikuisen välillä on dialogisuutta ja että lapsi voi osallistua siihen mitä tehdään. Dialogi on kielellistä kohtaamista, vuoropuhelua kahden tai useamman ihmisen välillä. Tärkeää tässä kohtaamistilanteessa on kokemus siitä, että on tullut kuulluksi, nähdyksi ja hyväksytyksi. Asiakasta ja tässä siis lasta ei nähdä toimenpiteiden kohteena vaan oman elämänsä subjektina. (Ranne 2005, 15–16.) Leikkitilanne on ihanteellinen dialogille lapsen ja aikuisen välillä.

Leena Kurki (2001) näkee, että dialogisen suhteen kehittämisen lähtökohtana on yhteisöllisten suhteiden laatu päiväkodissa. Tämä tarkoittaa sitä, että siinä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa, mitä päiväkodissa toteutuu, täytyy näkyä ne arvot ja tavoitteet, joita varhaiskasvatuksella on. (Kurki 2001, 131.) Arvoista ja valinnoista puhuivat myös aiemmin Mikkola ja Nivalainen (2009).

Valtakunnallisessa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) kerrotaan varhaiskasvatuksen arvopohjan perustuvan kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Keskeisimpänä arvona sopimuksista mainitaan lapsen ihmisarvo, johon liittyy neljä yleisperiaatetta: syrjintäkielto, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja täyspaineiseen kehittymiseen sekä hänen mielipiteensä huomioon ottaminen. Varhaiskasvatuksen periaatteina näihin nojaten ovat lapsen oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun ja kehitykseen sekä oppimiseen, turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti ja se, että lapsi tulee ymmärretyksi ja kuulluksi kehitystasonsa mukaisesti sekä saa tarvitsemaansa eri-

tyistä tukea omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon tai katsomukseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 12.)

5.4 Kasvattajan vastuu vuorovaikutuksessa

Vuorovaikutuksen vastuu kuuluu päivähoidossa kasvattajalle. Lapsi ei aina kykene vuorovaikutukseen esimerkiksi ikänsä puolesta tai kehityksellisten asioiden takia tai se voi olla hänelle vaikeaa, mutta työntekijällä on aina vastuu houkutella häntä siihen. Hänen tulee tehdä se mahdollisimman hyvin jokaisen lapsen kohdalla. Se millaista vuorovaikutus pohjimmiltaan on, riippuu jokaisen omasta persoonasta. (Kiesiläinen 2001, 256.)

Isokorpi (2004) perää päiväkodin henkilöstön vastuuta vanhempien ohella vuorovaikutustaitojen ja siihen liittyvien tunnetaitojen opettamisessa. Aikuisen malli on tässäkin asiassa tärkeässä osassa. Sen avulla lapsi oppii käsittelemään omia tunteitaan ja toimimaan erilaisissa tilanteissa. Päiväkodin ihmissuhteet ovat hyvä harjoittelupohja lapselle. Tunteiden avoin ilmaisu auttaa lasta oppimaan niiden hallintaa. Tässä tarvitaan kuitenkin aikuisen tukea, läheisyyttä ja lohtua sekä tilaa hyväksyvälle vuorovaikutukselle. (Isokorpi 2004, 127, 130–131.)

Koivunen (2009) on samoilla linjoilla Kiesiläisen (2001) ja Isokorven (2004) kanssa ja toteaa, että kasvattajan vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys siihen miten lapsi selviää päivähoidossa. On tärkeää, että kasvattaja kuuntelee lasta ja on aidosti läsnä. Pelkät käskyt ja kehotukset eivät riitä. Tarvitaan lämmintä huomiota, syliä ja turvaa. Kasvattajan on osattava asettua lapsen tasolle ja puhuttava hänelle sellaista kieltä, jota lapsi ymmärtää. (Koivunen 2009, 48–51.)

Toisinaan lapsella on vaikeus ymmärtää kuinka hän voi olla positiivisessa vuorovaikutuksessa muiden ryhmässä olevien kanssa. Aikuisen tuki on tällöinkin tarpeen. Aikuisen on autettava lasta saamaan myönteisiä kokemuksia leikkitilanteissa ja muissakin vuorovaikutustilanteissa. Tässä auttavat ennakointi tilanteissa, aikuisen malli ja palaute aikuiselta. Näin lapsi oppii vähitellen toimimaan paremmin muiden kanssa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 48.)

5.5 Vuorovaikutuksen merkitys

Lastenpsykiatri Jukka Mäkelän (2004) tekemässä tutkimuksessa kerrotaan vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen kehittymiselle. Jos lapsi jää ilman vuorovaikutusta hänen käytössä oleva aivokapasiteettinsa vähenee, kun taas lapselle, joka saa osakseen luontevaa positiivista vuorovaikutusta, jää aivoihin pysyviä muistijälkiä tilanteesta. Nämä muistijäljet kannattelevat häntä läpi elämän ja auttavat selviytymään stressitilanteista. Suomalaisessa kulttuurissa ihannoidaan ” pärjäävää lasta”, joka ei valita pienistä. Lapsi tarvitsee kuitenkin hoivaa ja turvaa. Lisääntyneet ongelmat lapsilla kuten käytöshäiriöt, masennus ja ylivilkkaus johtuvat monista tekijöistä, mutta yksi syy on aikuisten työorientoitunut maailma. Lapset jäävät liian paljon yksin vaille aikuisen hoivaa ja huomaa. (Koivunen 2009, 47–48.)

Huhtanen (2005) puhuu siitä kuinka vuorovaikutuksen avulla on mahdollista vahvistaa lapsen itsetuntoa ja sitä käytöstä jota häneltä toivotaan. Vuorovaikutuksen avulla lapsi oppii myös leikkimään, solmimaan ihmissuhteita ja ylläpitämään niitä, neuvottelemaan sekä tekemään kompromisseja. Hänelle kasvaa myös pettymysten sietokyky juuri vuorovaikutuksen kautta. Huhtanenkin muistuttaa, että vuorovaikutuksen kautta lapsi saa voimavaroja sekä suoja mekanismeja elämässä vastaantulevia ongelmia varten. (Huhtanen 2005, 18–19.)

Salo ja Mäkelä (2007) painottavat sitä kuinka varhaiset vuorovaikutustilanteet vaikuttavat lapsen kykyyn toimia vuorovaikutussuhteessa myöhemmin. Varhaisen vuorovaikutuksen pohjalle rakentuvat lapsen kyvyt tunteiden säätelyyn, sosiaaliseen toimintaan, ympäristöön suuntautumiseen ja oppimiseen. Näiden vuorovaikutusmallien tunnistaminen on tärkeää, että ymmärretään lapsen toimintaa. Jos lapsi on luottavaisesti kiintynyt, uskaltaa hän pyytää aikuisen apua heti tarvittaessa. Välttelevästi kiintynyt lapsi ei tähän kykene ja lapsen hätä jää aikuiselta huomaamatta ja lapsen stressi tilanteessa pitkittyy. Ristiriitaisesti kiinnittynyt lapsi taas varmistelee koko ajan, että aikuinen on lähellä ja lapsi ei suuntaudu ulospäin riittävästi. (Salo & Mäkelä 2007, 8.)

Tast (2007) tuo esiin sen seikan, että aikuisen toiminta vaikuttaa aina lapseen, kun eletään yhteistä arkea. Se miten aikuinen on lapsen lähellä tai hänen kansaan tai suhteessa ympäristöön koskettaa lasta. Lapsen ja aikuisen suhteen tulisi perustua

aitoon toisen kunnioittamiseen ja tasa-arvoon, että lapsesta voisi kasvaa oma ehjä persoona. (Tast 2007, 29–31.)

6 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää millaisia käsityksiä erään päiväkodin 1–3 -vuotiaiden lasten osastojen henkilökunnalla on vuorovaikutuksen merkityksestä leikki-tilanteissa sekä tutkia millaista heidän toimintansa on leikki-tilanteissa. Lisäksi tutkimuksen avulla kartoitettiin niitä arvoja ja menetelmiä, jotka ohjaavat henkilökunnan toimintaa. Tutkimuksen kautta oli tarkoitus tuoda esiin myös niitä vuorovaikutustapoja, joita lapsen ja aikuisen välillä on leikissä käytössä ja mahdollisesti löytää kehittämiskohteita näistä tavoista. Päiväkodille tutkimuksen merkitys on siinä, että vuorovaikutuksen laatu leikki-tilanteissa nostetaan esiin, ja sitä voidaan mahdollisesti kehittää tutkimusten tulosten avulla. Lisäksi kyselylomake toimii valmiina arviointipohjana päiväkodissa, kun jatkossa halutaan miettiä vuorovaikutuksen laatua leikissä.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksinä olivat:

Miten aikuinen tukee 1-3-vuotiaan lapsen leikkiä vuorovaikutuksen avulla päiväkodissa?

Mitkä ovat ne arvot ja menetelmät, jotka ohjaavat henkilökunnan toimintaa päiväkodissa?

Millainen merkitys vuorovaikutuksella on henkilökunnan mielestä leikki-tilanteissa?

Miten vuorovaikutusta voisi kehittää leikki-tilanteissa?

Nämä tutkimuskysymykset olivat pohjana kyselylomakkeelle, jolla tutkimuksen aineisto kerättiin erään päiväkodin 1–3-vuotiaiden ryhmien aikuisilta (liite 1).

7 TYÖN TOTEUTTAMINEN

Valitsin opinnäytetyön aiheekseni 1-3-vuotiaan lapsen leikin tukemisen aikuisen vuorovaikutuksen avulla, koska olen työskennellyt päiväkodissa useiden vuosien ajan ja aihe kiinnosti minua. Tutkimuksen kohteena olleessa päiväkodissa on leikkiä pyritty kehittämään jo aiemminkin ja päiväkodin johtaja piti aihetta tärkeänä. Sovimme jo syksyllä 2009 hänen kanssaan, että teen aiheesta opinnäytetyön. Opinnäytetyöni tutkimussuunnitelmani hyväksyttiin keväällä 2010. Kesällä 2010 valmistelin kysymyslomakkeet ja elokuussa 2010 suoritin esikyselyn, jonka avulla muokkasin vielä kysymyslomaketta. Syyskuussa 2010 suoritin kyselyn varsinaista opinnäytettäni varten. Analysointivaiheen aloitin joulukuussa 2010 ja opinnäytetyötäni tein kevään 2011.

7.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmäni oli kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen tutkimus tarkoittaa laadullista tutkimusta. Tavallisesti laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii saamaan tutkimukseen osallistuvien näkemyksen esiin siitä asiasta, jota tutkitaan tai ymmärtämään ihmisen toimintaa tietyssä ympäristössä. (Kiviniemi 2007, 70.) Näin tapahtui tässäkin tutkimuksessa. Laadullinen tutkimus sopi tähän tutkimukseen juuri siksi, että tässäkin tutkimuksessa oli tarkoitus saada esiin päiväkodin henkilöstön näkemyksiä vuorovaikutuksesta leikissä sekä kartoittamaan käytössä olevia menetelmiä ja arvoja, jotka ovat toiminnan takana.

7.2 Aineiston kerääminen

Tutkimus toteutettiin päiväkodissa puolistrukturoitujen kyselylomakkeiden avulla, jotka jaoin vastaajille. Lomakkeissa oli kysymykset valmiina ja ne olivat kaikille vastaajille samanlaiset. (liite 1) Kyselylomakkeiden alussa oli ohje vastaajalle. Näin jokaisella vastaajalla oli mahdollisuus vastata kysymyksiin samanveroisesti muiden kyselyyn vastaajien kanssa. Kyselyyn oli mahdollisuus vastata myös sähköpostin välityksellä. Vastaukset keräsin kirjekuoreen ilman tunnistetietoja. En-

nen tutkimuksen aloittamista suoritin kysymyslomakkeen esitestauksen saman päiväkodin eri ryhmän aikuisilla saadakseni selville ovatko kysymykset riittävän selviä. Tähän kyselyyn sain vain yhden vastauksen, mutta korjasin lomaketta siitä saadun palautteen avulla selvemmäksi. Valitsin tutkimustavaksi puolistrukturoidun kyselylomakkeen saadakseni vastausten taustalle yhteneväisen rungon. Kysymyslomakkeen muotoilin Päivi Pihlajan väitöskirjaa varten tekemästä tutkimuksen teemahaastattelulomakkeesta. Osa kysymyksiä on hyvin samantyyppisiä kuin Pihlajan kontekstianalyysissa, mutta kysymyksiä on kuitenkin mukailtu tätä tutkimusta varten. (Pihlaja 2003, 193–195.)

Kyselylomakkeen laadinnassa on oltava huolellinen, sillä lomakkeen avulla kerätty aineisto luo pohjan tutkimuksen onnistumiselle. Vastaajan on tarkoitus ymmärtää kysymykset samalla tavalla kuin kyselijä ne ymmärtää, joten kysymysten tulee olla yksiselitteisiä ja ne eivät saa johdatella vastaajaa. Kyselylomake voidaan tehdä vasta sitten, kun tutkimuksen ongelmat ja tavoitteet ovat selvät. Tämän jälkeen kysymykset on syytä rakentaa olemassa olevan teorian pohjalle ja siellä olevien käsitteiden varaan. Etuna kyselylomakkeen käytössä on se, että tutkija ei vaikuta omalla olemuksellaan vastauksiin. (Valli 2007, 102–103.) Kyselylomake sisälsi työntekijän itsearvioinnin, jossa työntekijä siis arvioi omaa toimintaansa ja vuorovaikutustaan. Kyselylomakkeen kysymyksiä voidaan hyödyntää päiväkodissa myös myöhemmin, kun halutaan arvioida millaista vuorovaikutus on leikissä sekä miten leikki-tilanteiden laatua voitaisiin parantaa.

7.3 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimukseen osallistujat olivat yhdestä päiväkodista ja kahden eri lapsiryhmän aikuisia. Varsinaiseen kyselyyn vastasi kuusi henkilöä eli kaikki, joille kysely jaettiin. Vastaajista kaksi oli lastentarhanopettajia ja neljä hoitajaa. Iältään vastaajat olivat 33–53-vuotiaita ja he olivat työskennelleet päiväkodissa kymmenestä kahteenkymmeneen kahdeksaan vuoteen. Kaikilla vastaajilla oli siis melko pitkä kokemus päiväkotityöstä. Tällä hetkellä he työskentelivät 1–3-vuotiaiden ryhmässä sekä sisarusryhmässä, jossa oli muutama yli kolmevuotiaakin lapsi hoidossa.

7.4 Tutkimusympäristön kuvaus

Tutkimus suoritettiin siis päiväkodissa kahdessa ryhmässä, joista toinen oli alle kolmevuotiaiden ryhmä, jossa oli 12 lasta. Toinen oli sisarusryhmä, jossa lapset olivat iältään 1-4-vuotiaita. Päiväkodin päiväjärjestys on useimpina päivinä oheisen kuvion 2 mukainen.

klo 6.30 ovet aukeavat, jonka jälkeen lapsilla on vapaata toimintaa.
klo. 8.00 aamupalaa
klo.8.30–9.00 vapaata toimintaa
klo.9.00 alkaen päivän toiminta, joka voi olla musiikkihetki koko ryhmälle, liikuntahetki pienryhmille, pienryhmätoiminta tai jotain muuta ohjattua toimintaa
klo. 9.30–10.45 ulkoilu
klo.11.00 lounas
klo. 11.30–14.00 päivälepo. Lepäämiseen käytetty aika on jokaisella lapsella yksilöllinen tämän ajan puitteissa.
klo. 14.30 vapaata toimintaa
klo. 15 viimeistään lähdetään pukemaan ulos
noin klo.15–17.00 ulkoilu
klo. 17.00 päiväkotikoti sulkeutuu

KUVIO 2. Päiväjärjestys

Kummankin ryhmän lapset ovat jaettu kolmeen pienryhmään ikätasonsa mukaisesti. Yksi aikuinen on nimetty kullekin pienryhmälle vastuu aikuiseksi. Jokainen pienryhmä kokoontuu noin kerran viikossa. Muuten lapset jaetaan päivän aikana erilaisiin pienryhmiin esimerkiksi silloin, kun he lähtevät pukemaan ulos tai valitsevat leikkejä.

7.5 Aineiston käsittely

Opinnäytetyöni aineiston, jonka sain kysymyslomakkeen avulla, käsittelin aineistolähtöisellä sisältöanalyysillä. Tämä tarkoittaa sitä, että kerätty aineisto, joka on jo valmiiksi tekstimuodosta tai tekstiksi muutettuna, eritellään ja siitä etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja. Aineistosta pyritään luomaan tiivistetty kuvaus. Tämän kuvauksen avulla peilataan saatuja tutkimustuloksia aiempiin tutkimustuloksiin ja laajempaan viitekehykseen. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 97.) Tein juuri näin saadun aineiston kanssa. Aineisto ei ollut kovin laaja, koska vastaajia oli vain kuusi. Vastaukset olivat kuitenkin melko pitkiä, sillä kysymyksissä oli melko paljon vapaasti vastattavia osioita. Saatu aineisto oli mielestäni melko sopiva tähän tutkimukseen. Tämän lisäksi tutkijana rajasin aineistosta tähän tutkimukseen soveltuvia asioita. Tärkeimpänä johtoajatuksena pidin tutkimuskysymyksiin vastaamista. Kiviniemi (2007) kiteyttää tämän asian näin: tutkija rajaa tutkittavaa kenttää tulkinnallisen perspektiivinsä välityksellä ja näin löytyy tulkinnallinen ydin (Kiviniemi 2007, 73).

8 TUTKIMUSTULOKSET

8.1 Leikki päiväkodissa

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli miten aikuinen voi tukea lapsen leikkiä vuorovaikutuksen avulla. Tämän lisäksi etsittiin vastauksia myös siihen, mitkä arvot ja periaatteet ohjaavat kasvattajien työtä kyseisessä päiväkodissa. Näitä arvoja ja periaatteita rajoittavat tietyt realiteetit, jotka liittyvät siihen aikaan, joka on käytettävissä leikkiin, päiväkodin tiloihin ja aikuisten määrään ryhmässä. Tutkimuksessa etsittiin vastausta myös sille millaisen merkityksen aikuiset antavat vuorovaikutukselle leikkitilanteissa. Esittelen seuraavaksi tutkimuksessa esiin tulleita asioita, joissa näkyvät nämä edellä esitetyt näkökulmat.

Vastaajat arvioivat päivittäisen leikkiajan päiväkodissa seuraavan kuvion 3 mukaisesti.

Päivittäinen leikkiaika päiväkodissa	
2/6 sanoi	enemmän kuin 3h/päivässä
2/6 sanoi	2 1/2h -3h päivässä
1 sanoi	2h päivässä
kaikki vastaajat	vapaata leikkiä useita tunteja päivässä

KUVIO 3. Päivittäinen leikkiaika päiväkodissa.

Kaikki vastaajat kertoivat, että lapsilla on mahdollisuus leikkiä sekä sisällä että ulkona. Leikkitilojen riittävyys ja valvominen jakoivat mielipiteitä. Osan mielestä leikkitilaa oli riittävästi sisällä ja osan mielestä ei. Samoin leikkitilojen valvominen onnistui osan mielestä ja toisten mielestä ei. Kaikkien vastaajien mielestä lapset saattoivat vaikuttaa leikkivalintoihinsa mm. kertomalla aikuiselle mitä he halusivat tehdä tai pienemmät lapset valitsivat hyllystä mieluisat tavarat leikkeihinsä aikuisen avustuksella. Leikit sai lopettaa rauhassa ja siirtymätilanteet valmisteltiin ajoissa kertomalla esimerkiksi ulos menosta vaikkapa kuvien avulla. Yhden vastaajan mielestä lapset olisivat toisinaan voineet jatkaa leikkiä vielä ja siirtymätilanne olisi voitu muuttaa muuhun hetkeen.

Vastauksista kävi ilmi, että ihanteellinen leikkitilanne oli sellainen, jolloin ryhmässä oli tarpeeksi aikuisia paikalla, jolloin lapsiryhmää pystyttiin jakamaan pienemmiksi leikkiryhmiksi ja eri tiloihin. Tämä ei ollut aina mahdollista. pienemmässä leikkiryhmässä aikuinen pystyi keskittymään leikin ohjaamiseen ja leikkimään mukana eikä vain valvomaan ja ratkomaan ristiriitoja, joita pienillä lapsilla esiintyy paljon leikkitilanteissa. Pienryhmässä toteutettu leikki palveli lasta paremmin kuin koko ryhmän leikkitilanteet, jotka saattoivat hälinän ja yleisen sekamelskan takia olla sekä lapselle, että aikuiselle rasittavia.

Pienryhmäleikissä lapsen on mahdollisuus harjoitella leikkitaitojaan yksin, pareittain tai koko pienryhmän lasten kesken. Pienryhmän leikkituokiot ovat yleensä aikuisen suunnittelemia. Leikkituokioissa voidaan leikkiä varhaiskasvatussuunnitelmassa olevien tavoitteiden mukaisesti ja harjoitella esimerkiksi vuorovaikutustaitoja tai leikin idea voi liittyä ryhmässä meneillään olevaan projektiin. Tällöin kyseessä ei ole vapaa leikki. Hyväksi asiaksi pienryhmä leikissä kasvattajat näkivät yksilöllisen ajan antamisen lapselle, huomion ja leikin havainnoinnin, lapsen leikkitaitojen edistämisen ja sen että ujoimmatkin rohkaistuivat paremmin leikkimään pienryhmässä.

Pienryhmässä aikuisen rooli korostui leikin vetäjänä, mutta toisaalta vuorovaikutus oli pienryhmässä avoimempaa ja aikuisen ja lasten suhde läheisempi kuin muunlaisissa leikkitilanteissa. Pienryhmässä aikuinen koki, että lapset saivat enemmän positiivisia leikkikokemuksia ja yksilölliset toiveet voitiin huomioida paremmin. Hän oppi tuntemaan lasten kiinnostuksen kohteet paremmin kuin isossa ryhmässä. Hän pystyi myös vastaamaan lasten kysymyksiin helpommin, koska huomiota ei tarvinnut jakaa niin monille lapsille.

8.2 Huonot ja hyvät leikkitilanteet

Huonoa leikkitilannetta vastaajat kuvailivat näin:

Kaikki touhottavat samassa huoneessa päämäärättömästi ja lapset ovat kaikki samassa tilassa. Leikissä riidellään tavaroista ja riehutaan. Tilanne on kiireinen ja hälisevä ja tavarat lojuvat

ympäriinsä sokin sokin. Aikuiset eivät keskity leikkiin vaan heillä on muuta tekemistä, läsnäolo puuttuu...

Huonossa leikkitilanteessa lapsi ei voi itse vaikuttaa leikkivalintaansa vaan aikuiset päättävät kaikesta. Lapselle ei jää sananvaltaa leikkivalinnassa tai -paikassa saatikka leikin kehittämisessä. Huonot leikit voivat myös olla vaelteluleikkejä, jolloin lapsen keskittyminen leikkiin puuttuu.

Hyvässä leikkitilanteessa lapset voivat vastaajien mielestä käsitellä itselleen tärkeitä asioita. Leikkitilanteeseen ei liity ristiriitoja vaan kaikki voivat osallistua tasavertaisesti. Aikuinen on saatavilla ja leikki etenee, kehittyy, siinä on juoni. Leikki on sitoutunutta, intensiivistä. Leikki pohjautuu lasten omiin ideoihin ja leikki jatkuu kunnes lapset päättävät sen lopettaa. Tämä voi tapahtua vasta seuraavana päivänä. Kun leikki on lopussa, jää siitä hyvä mieli kaikille osallisille.

8.3 Vuorovaikutus leikissä

Vastaajat kuvailivat osallistumistaan leikkiin seuraavasti:

- olen leikissä mukana jossain roolissa
- olen ollut leikin ohjaaja
- olen useimmiten saatavilla tai seurailen leikkiä
- ratkon ristiriitoja tai rajoitan leikkiä
- vien leikkiä eteenpäin ja tuen leikki-ideoita mm. kyselemällä ja olemalla mallina, innostamalla lapsia leikkeihin, juttelemalla sekä keksimällä tarinaa tai laulamalla

Vuorovaikutus vapaassa leikissä lasten kanssa oli moni-ilmeistä. Kasvattajat kertoivat tarkkailevansa sekä havainnoivansa leikkiä ja avustavansa leikkiä antamalla välineitä. Keskittymistä leikkiin pidettiin tärkeänä ja katsekontaktia sekä juttelua lapselle, kysymyksiin vastaamista, laulamista ja tarinoita. Aito läsnäolo oli tärkeää. Läsnäoloon kuuluu lapsen kuuntelu, kysymysten esittäminen ja sylissä pito. Toisaalta haluttiin antaa leikkirauhaa ja olla vain lapsen saatavilla. Myös mukana leikkiminen ja leikin vieminen eteenpäin antamalla ideoita leikkiin sekä antamalla mallia olivat tärkeitä keinoja pitää yllä vuorovaikutusta.

Kasvattajien valitsemat roolit vuorovaikutustilanteissa:

- Tärkeimpinä olivat aktiivinen leikkiin osallistuja ja leikin havainnoija. Osallistumista pidettiin tärkeänä leikin jatkumisen kannalta ja havainnoi-

minen antoi tieto lasten kiinnostuksen kohteista ja tätä kautta aikuinen saattoi kehittää leikkiä.

- Ristiriitojen selvittelijän sekä valvojan roolit koettiin myös vuorovaikutusta edesauttaviksi. Ristiriitojen ratkominen ja leikin valvominen antoi leikkirauhaa ja turvaa kaikille leikkijöille.
- Ohjaajan avulla kaikki pääsivät osallistumaan leikkiin ja leikki oli opettavaisempaa.

Kyselyyn vastanneiden kasvattajien mielestä hyvä vuorovaikutus leikkitilanteissa on avointa, läsnä olevaa, kuuntelevaa, hymyilevää, sallivaa, mutta myös rajoja asettavaa. Oleellista heidän mielestään leikissä oli myös turvallisuus ja välittömyys sekä tunteilla ja eleillä välitetty viesti leikin tärkeydestä. Leikissä pitäisi heidän mielestään olla rauhallinen tilanne, jossa on aikaa jokaiselle lapselle tasapuolisesti. Leikkitilanteessa lapsella tulisi olla mahdollisuus keskittyä itseä kiinnostaviin asioihin ja aikuisen pitäisi auttaa häntä leikin jatkamisessa ja sen kehittämisessä. Leikkitilanteen tulisi olla innostava niin aikuiselle kuin lapsellekin ja lapsen tulisi kokea itsensä huomatuksi, ”rakastetuksi” ja hyväksytyksi omana itsenään. Vastaajien mielestä kaikkien lasten osallistuminen leikkiin on tärkeää ja se, että leikissä olisi mahdollisimman vähän riitoja.

Kysymykseen, miten haluaisit tukea lapsen leikkiä, vastaajat kertoivat, että he haluaisivat tukea lapsen leikkiä läsnäololla ja läheisyydellä. Vastaajien mielestä olisi myös tärkeää nähdä lapsen herkkyydet sekä tukea vahvuuksia. Leikki vaatii myös huumoria ja hauskoja juttuja sekä yhteisiä ideoita. Vastaajat näkivät oleelliseksi myös sen, että heidän pitäisi mennä vielä enemmän mukaan leikkiin lapsen ehdoilla. Leikkiä tukemaan he toivoivat myös parempia tiloja ja leikkiä varten teemahuoneita sekä pienempiä ryhmiä. Aikuisten riittävä määrä nähtiin myös tärkeäksi tavaksi tukea leikkiä.

Kasvattajat haluaisivat kehittää vuorovaikutusta lapsen leikkitilanteissa jakamalla leikit ja lapset pienempiin ryhmiin ja eri tiloihin kiinnostusten mukaan. Tärkeänä asiana nähtiin leikkirauhan kunnioittaminen sekä leikki-ideoiden kehittäminen yhdessä muiden aikuisten kanssa. Keskustelun käyminen leikistä aikuisten kesken koettiin myös hyväksi tavaksi sekä se, että kasvattajat suorittaisivat ajoittain itsearviointia omasta vuorovaikutuksestaan leikissä. Vuorovaikutuksen parantamiseksi lapsen leikissä oli tärkeässä kehittämisasemassa aikuisen osallistuminen enemmän leikkiin sekä lapsen kanssa keskustelu leikissä. Lasta tulisi kuunnella,

arvostaa, antaa hänelle tunne hyväksynnästä sekä siitä, että hänet huomioidaan. Näillä asioilla vastaajat näkivät vuorovaikutuksen parantuvan leikissä. Myös tasapuolisuutta sekä arkojen ja ujojen lasten rohkaisua ehdotettiin vuorovaikutusta parantamaan. Lisäksi vastaajat halusivat, että aikuinen olisi mukana myös ulkoleikeissä. Tämä vaatisi enemmän aikuisia tilanteeseen, ettei tarvitsi vain valvoa pihan leikkejä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyössä haluttiin selvittää, mitkä asiat raamittavat lapsen ja aikuisen leikkiä ja vuorovaikutusta ja miten sitä voitaisiin parantaa. Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että leikkiaika ei ole kovin suuri ajatellen koko päivää. Lapsen hoitopäivä voi alkaa jo klo. 6.30 ja jatkua myöhäiseen iltapäivään. Jos tästä ajasta leikkiä on 2, 5 h, ei se ole kovin paljon koko päivän aikana. Toisaalta vapaata leikkiä kerrottiin olevan oikeastaan koko päivän. Kalliala (1999, 300) toteaa, että siellä missä leikki otetaan vakavasti, järjestetään sille myös aikaa. Helenius ja Mäntynen (2001) esittävät saman asian niin, että lapset leikkivät oikeastaan koko päivän erilaisissa tilanteissa kuten perushoitotilanteissa. Aikuisen tulisi suhtautua leikkiin myös näissä tilanteissa hyväksyvästi. Lisäksi lapsen leikkiä voisi hyödyntää toiminnassa ja saada arki sujumaan paremmin sen avulla. Arjen tilanteet eivät kuitenkaan riitä kehittämään leikkiä vaan kehittyäkseen leikki vaatii todellisia järjestettyjä leikkitilanteita - ei vain hetkellisiä leikkituokioita esimerkiksi pukemisen keskellä. (Helenius & Mäntynen 2001, 142.)

Tutkimuksen tulosten mukaan erityisesti ohjatun leikin osuus on vähäinen, jos ajatellaan pienryhmässä tapahtuvaa leikkiä. Pienryhmiä ei ole useita kertoja viikossa ja niiden sisältö ei aina ole leikkiä vaan jotain muuta toimintaa kuten esimerkiksi kädentaitoja. Pienryhmässä tapahtuva leikki on lapselle kuitenkin erityisen edullista, sillä silloin lapsia on vähän ja aikuisella on parempi mahdollisuus keskittyä yksittäiseen lapseen. Kallialan (2008) mukaan vaativinta toimintaa aikuiselle leikissä on juuri sen välitön ohjaaminen, koska aikuisen pitää keskittyä lapseen ja leikkiin sekä pyrkiä omalla osallistumisellaan kehittämään leikkiä. (Kalliala 2008, 53.) Koivunen (2009, 40) toteaa, että lasten leikki on toisinaan päiväkodissa liikaa lasten oman toiminnan varassa ja ilman aikuisen ohjausta. Tämä siitä huolimatta, että leikin merkitys on tiedostettu. Tutkijana voin yhtyä tähän näkemykseen. Mielestäni leikkiä kyllä arvostetaan päiväkodissa, mutta sitä varten olevat aikaresurssit tuntuvat riittämättömiltä ja ohjatun leikin määrä on vähäistä.

Tilojen ja ryhmän jakamisen osalta vastaukset olivat hyvin yksimielisiä siitä, että lapsia ei pitäisi olla liikaa samassa tilassa, mutta toisaalta vastauksista tuli esiin myös se, että näin kuitenkin tapahtuu. Syynä tähän on se, että aikuisia on paikalla liian vähän lasten lukumäärään nähden. Kalliala (2008, 268) ottaa kantaa ryhmä-

kokoihin ja sanoo että ryhmäkoot tulisi määritellä lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Mikkola & Nivalainen (2009) painottaa suunnittelun tärkeyttä ja tilanteiden ennakoitua ryhmän jakamisessa pienryhmiin. Heidän näkemyksensä on, että pienryhmät ovat lapselle ja aikuiselle kaikkein paras tapa toimia muissakin kuin leikkitilanteissa. (Mikkola & Nivalainen 2009, 31–37.)

Läsnäolo ja mukana leikkiminen koettiin tärkeäksi. Näitä kumpaakin vastaajat pyrkivät toteuttamaan mahdollisimman paljon. Esteenä näiden asioiden toteutumiselle koettiin sama asia kuin ryhmän jakamisessa eli aikuisia on liian vähän lapsiin nähden ja näin keskittyminen lapseen yksilöllisesti tai leikkiminen lasten kanssa oli mahdotonta, koska aikaa meni valvomiseen ja ristiriitojen selvittelyyn. Kirves ja Stoor-Grenner (2010) kirjoittavat aikuisen läsnäolon tärkeydestä ja siitä, että leikin seuraaminen ja havainnointi ehkäisevät ristiriitoja ja auttavat leikin kestämään pitempään. Aikuinen otetaan yleensä mielellään leikkiin mukaan ja hänen mallinsa avulla lapset oppivat hyväksymään erilaisia jäseniä leikkiin mukaan ja leikki on tasa-arvoisempaa. Aikuinen voi myös auttaa lapsia ratkomaan konflikteja ja saada arempiakin lapsia osallistumaan leikkiin. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 48–49.)

Aikuisilla saattoi olla myös läsnäolonsa tai mukana leikkimisen esteenä jonkun muun työn hoitaminen leikkiaikana. Tämä tuli erityisesti esiin siinä, että ulkoiluun toivottiin lisää aikuisia, että voitaisiin paremmin keskittyä leikkiin ja vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Viittala (2006) puhuu ulkoilusta ja sen tärkeydestä. Hänestä piha tulisi nähdä päiväkodissa pedagogisena ympäristönä ja ulkoleikit samalla lailla tärkeinä vuorovaikutusmahdollisuuksina kuin sisäleikit. Ulkona on mahdollisuus myös havainnoida lasta ja antaa lapselle leikkirauha omien ystävien kanssa. Piha mahdollistaa liikkumisen erilailla kuin sisätilat ja siellä on mahdollisuus oppia asioita tutkimalla. Herkkä aikuinen on lapsen apuna ja lähellä ohjaamassa lasta. (Viittala 2006, 179.) Tämän toteuttaminen vaatisi kuitenkin useamman aikuisen läsnäoloa. Samaa asiaa käsittelee Karila (1999) ja toteaa, että aikuisten osallistumiskynnys ulkoleikkeihin on korkea. Yleensä aikuiset vain seurailevat tai valvovat lasten leikkejä kauempana tai muodostavat omia ryhmittymiä pihalle. (Karila 1999, 229.)

Sekä ulkoiluihin, että sisälle leikkiin toivottiin kyselyn vastauksissa lisää aikuisia. Holkeri-Rinkinen (2009) puhuu omassa tutkimuksessaan siitä, että aikuisten lukumäärän lisääminen ryhmään on hankalaa, koska lasten määrä on suhteutettu aikuisiin. Jos aikuisia olisi enemmän ryhmässä, olisi myös lapsia enemmän. Tällöin vuorovaikutus ei paranisi, sillä huomion tavoittelijoita olisi enemmän. Lisäksi uusi aikuinen merkitsi lapselle yhtä uutta ihmistä, johon pitäisi tutustua jo muutenkin laajassa verkostossa, joka lasta kohtaa päiväkodissa. Toisaalta Holkeri-Rinkinen perää aikuisilta oman työnsä suunnittelua, jolloin heille jäisi enemmän aikaa lasten kanssa oloon. (Holkeri-Rinkinen 2009, 216–217, 241.) Tästä suunnittelusta puhuvat myös jo aiemmin mainitut Mikkola ja Nivalainen (2009, 131–135).

Kehittämisideoina leikin ja vuorovaikutuksen parantamiseksi kyselyssä mainittiin, että lasta kuunnellaan, arvostetaan ja hänen leikki-ideoitaan kuunnellaan. Huonoa leikkiä kuvailtiin niin, että aikuinen määrää leikin ja ei kuuntele lasta. Uskon, että tässä on yksi tärkeä kohta huomattavaksi leikin ja vuorovaikutuksen osalta. Tutkimuksen vastauksissa puhuttiin lapsen kuuntelusta, arvostamisesta ja hänestä lähtevien leikki-ideoiden kehittämistä. Pro gradututkimuksessaan Julkunen (2004) puhuu vuorovaikutuksesta ja siitä miten aikuinen kohtaa lapsen. Erityisen tärkeäksi hän näkee aikuisen herkkyyden lapsen tunteille ja sen tavan, jolla aikuinen toimii heidän välisessä vuorovaikutuksessa. (Julkunen 2004, 18.) Holkeri-Rinkinen käsittelee väitöskirjassaan samaa asiaa ja huomauttaa, että lapsen on välillä vaikea saada itsensä nähdyksi ja kuulluksi isossa päiväkotiryhmässä. Aikuiselta vaatii tarkkuutta ja taitoa huomata ne pienet aloitteet, joita lapsi tekee päästäkseen yhteyteen aikuisen kanssa kutsuessaan tätä esimerkiksi leikkiin tai keskusteluun kanssaan. (Holkeri-Rinkinen 2009, 217.) Nämä asiat toteuttamalla aikuinen todellakin uskaltaa olla avoimessa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Leikin ja vuorovaikutuksen kehittäminen ei kuitenkaan edisty ilman työtä vaan tarvitaan keskustelua aikuisten välillä ja itsearviointia asioista kuten tutkimuksen tuloksistakin kävi ilmi. Julkunen (2004, 135) toteaa, että päivähoitohenkilöstö tarvitsee konkreettisia työvälineitä oman työnsä arviointiin.

Mikä on sitten hyvää leikkiä? Tämä on aikuisen helppo tietää havainnoimalla lasta ja näkemällä millaista lapsen leikki on. Havainnoiminen ei kuitenkaan onnistu, jos aikuinen ei ole läsnä aidosti, herkkänä lapsen tarpeille. Helenius ja Mäntynen

(2001) puhuvat aikuisen aktiivisesta roolista leikkikumppanina. Aikuisen tulee huomioida lapsen aloitteet ja vihjeet ja nimetä esineitä ja leikkiin liittyviä tapahtumia lapselle ja näin tukea ja ylläpitää leikkiä sekä kehittää sitä ja lapsen mielikuvitusta. Myös aikuisen mallia tarvitaan leikin ylläpitämiseen. (Helenius & Mäntynen 2001, 150–151.)

Hyvä leikki vaatii aikuiselta siis rohkeutta heittäytyä leikkiin mukaan ja mallin antamista lapselle leikkimiseen. Holkeri-Rinkinen (2009) kuvailee tällaista leikkiin heittäytymistä lapsen ja aikuisen yhteiseksi kuvitteluksi, johon aikuinen vielä houkuttelee lasta. Lisäksi hyvässä leikissä tarvitaan läheisyyttä ja huumoria. Parempaan leikkiin päästäkseen aikuisen tulisi kehittää suhdetta lapseen, oppia tuntemaan hänet ja hänen tarpeensa sekä toiveensa. (Holkeri-Rinkinen 2009, 222.) Kalliala (2008) toteaa, että pienten lasten kanssa työskentely on hyvin fyysistä ja Aikuinen joutuu olemaan hoitotilanteissa lähellä lasta. Näissä tilanteissa aikuinen voi rakentaa lämmintä vuorovaikutussuhdetta lapseen. Muissa toiminnan tilanteissa aikuisella on enemmän valinnan varaa kuinka lähelle hän lasta menee. Pienten lasten kanssa työskentelyyn kuuluu kuitenkin juuri leikkiminen, eläytyminen leikkiin ja ilo sekä nauru. (Kalliala 2008, 260–261.)

10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimukseen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen. Vastaajien innostaminen tutkimukseen tapahtui saatekirjeen avulla, joka oli kysymyslomakkeen liitteenä. Saatekirjeessä kerroin minkä takia tutkimus tehdään. Kuulan (2006) mukaan tämä on tärkeä tieto vastaajalle tärkeä. Samoin kuin se, että mitä vastaaminen vaatii osallistujalta ja että osallistumisen voi helposti perua. (Kuula 2006, 107.) Kysymysten lisäksi tutkimus sisälsi tutkimukseen osallistuneiden taustatiedot, koska niiden avulla voi hahmottaa työntekijöiden ammattitaitoa ja työkokemusta lasten kanssa.

Usein ihmisten yksityisyys on tavalla tai toisella tutkimuksen kohteena, kun tutkimus sivuaa tavallista ihmistä. Vaikka tutkinnan kohteena olisikin toiminnan tuloksellisuus, otetaan tutkimuksen kohteeksi usein myös asiakkaiden kokemukset. Tutkijan täytyy hallita tämän vuoksi hyvät tieteelliset käytännöt ja yksityisyyden suojan perusasiat. (Kuula 2006, 75.) Tässäkin tutkimuksessa lasten kokemukset välittyvät työntekijöiden antamien vastausten kautta. Lasten henkilöllisyys ja yksilöllinen kuvaus ei kuitenkaan tule ilmi tuloksissa. Henkilötietolaki määrittää myös ihmisen oikeuden päättää osallistuuko hän tutkimukseen vai ei. Kyseessä on ihmisen itsemääräämisoikeus. (Kuula 2006, 86.) Tämä tarkoittaa sitä, että tutkittavilta on kysyttävä lupa haluavatko he osallistua tutkimukseen. Tutkimuksessani on syytä huomioida nämä eettiset seikat sekä se, että olen itse työntekijänä siinä päiväkodissa, jossa tutkimusta teen. Tutkimukseen osallistuvilta kysyin luvan tutkimukseen osallistumisesta ja varsinaisen tutkimusluvan sain Lahden päivähoitopäällikkö Mika Harjulta. (Liite 2)

Valitsin tutkimustavaksi kysymyslomakkeen, jonka vastaajat saivat jättää nimettömänä isoon kirjekuoreen. Tämän lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus vastata sähköpostitse ja käyttää tässä tapauksessa päiväkodin postia, jos niin halusivat. Tutkimuksessa kerättyä aineistoa säilytin huolellisesti kotonani aineistolle sopivassa säilytyspaikassa. Tutkimukseen osallistuville ilmoitin käyttäväni aineistoa vain tässä opinnäytetyössä ja hävittäväni aineiston tutkimuksen julkaisun jälkeen. Kuula (2006) puhuu luottamuksellisuudesta tärkeydestä ja hyvästä tutkimusetiikasta. Tutkimukseen osallistuvien on tiedettävä, että tutkimusaineistoa käytetään, käsitellään ja säilytetään niin kuin on sovittu. (Kuula 2006, 88–90.)

11 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää millaisia käsityksiä erään päiväkodin 1–3 -vuotiaiden osastojen henkilökunnalla on vuorovaikutuksen merkityksestä leikkitilanteissa sekä tutkia millaista heidän toimintansa on leikkitilanteissa. Lisäksi tutkimuksen avulla kartoitettiin niitä arvoja ja menetelmiä, jotka ohjaavat henkilökunnan toimintaa. Tutkimuksen kautta oli tarkoitus tuoda esiin myös niitä vuorovaikutustapoja, joita lapsen ja aikuisen välillä on leikissä käytössä ja mahdollisesti löytää kehittämiskohteita näistä tavoista. Päiväkodille tutkimuksen merkitys on siinä, että vuorovaikutuksen laatu nostetaan esiin, ja sitä voidaan kehittää tutkimusten tulosten avulla, jos tulokset antavat tähän aihetta. Lisäksi kyselylomake antaa päiväkodille pohjan jatkossa arviointiin vuorovaikutuksen laadusta leikissä. Tutkimukseen osallistui kuusi työntekijää kahdesta lapsiryhmästä, joissa hoidetaan 1–3 -vuotiaita lapsia. Molemmat ryhmät olivat samasta päiväkodista.

Opinnäytetyöni tutkimuksen tuloksista löytyi runsaasti yhtymäkohtia aiempiin tutkimuksiin sekä siihen kirjallisuuteen, jota käytin työn teoriapohjana. Toisaalta Julkunen (2004) toteaa omassa tutkimuksessaan, että alle kolmevuotiaat ovat jääneet vähälle huomiolle varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja erityisesti pienten lasten leikin tutkimus on ollut vähäistä. Tässä mielessä tutkimukseni oli mielekäs, vaikka se ei ollut ainutlaatuinen. Sen avulla saadut tulokset ovat mielestäni kuitenkin merkitykselliset päiväkodille, jolle tutkimus tehtiin. Tulosten avulla on mahdollisuus löytää ne kohdat, joilla lasten leikin tukemista vuorovaikutuksen avulla on mahdollista kehittää kyseisessä päiväkodissa ja näin parantaa työn laatua. Tutkimus vastasi siis sille asetettuihin tavoitteisiin. Erityisesti tuloksissa tuli esiin lapsen kuuntelu ja aikuisen aito läsnäolo. Aikuisen osallistuminen eritavoin leikkiin ja suoranainen heittäytyminen leikkiin koettiin tärkeäksi, jos leikkiä sekä lapsen ja aikuisen vuorovaikutusta siinä arvostetaan. Myös ajankäyttö erityisesti ohjatun leikin suhteen tuli esiin ja samoin pienryhmien käyttö tai niiden puute tutkimuksessa esiin tulleiden syiden takia.

Mielenkiintoisimpia havaintoja tutkimuksen tuloksissa oli se, että työntekijät halusivat kehittää leikkiä ja omaa vuorovaikutustaan siinä työpaikan yhteisten arvo-keskustelujen kautta sekä tekemällä itsearviointia työstään. Tutkimushan oli juuri tätä itsearviointia ja kyselylomaketta on tarkoitus jatkossa käyttää vuorovaikutuksen arviointiin leikissä hieman muokattuna. Julkunen (2004) huomauttaa omassa

tutkimuksessaan, että työntekijöiltä puuttuu konkreettisia työvälineitä itsearviointiin (Julkunen 2004, 135). Mielestäni olisikin jatkotutkimuksellisesti mielenkiintoista selvittää millaisia itsearviointi työvälineitä päiväkodin työntekijöillä on ja miten paljon niitä käytetään. Päivähoidon laadun arviointimallissa (Hujala 1999 ym.) nousi esiin tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisena tekijänä erityisesti vuorovaikutus, mutta muidenkin tekijöiden arviointi olisi tärkeää.

Tutkimukseni kyselomake oli melko pitkä ja siinä oli joitain päällekkäisiä kysymyksiä ja toisaalta ehkä siitä saattoi puuttua joitain kysymyksiä, joita kaipasin aineistoa analysoidessani. Katson, että tällaiset puutteet johtuivat siitä, että tekemäni lomake oli ensimmäinen, jonka tein tutkimusta varten. Moilanen ja Räihä puhuvat (2007, 52) esiymmärryksestä, joka tutkijalla on tutkittavasta aiheesta.

Minullakin tämä esiymmärrys varmasti aiheesta oli ja sen pohjalta loin kysymyksiä, jotka uskoin oikeiksi tutkimuksen kannalta. Lomakkeen tekeminen oli ehkä vaativin tutkimuksen osa, sillä sen avulla sain tutkimukseni vastaukset. Pihlajan (2003) pohja kysymysten rungoksi oli hyvin tarpeellinen. Onneksi kysymykset olivat riittävän hyviä ja näin sain tarpeellisen aineiston tutkimukseeni.

Varsinaisen analysointivaiheen koin hyvin mielenkiintoiseksi. Hyvin pian löysin aineistosta tiettyjä teemoja, jotka asettuivat niiden kysymysten alle, joita tutkimuksellani oli. Teemoittamisella tarkoitetaan pelkistämistä, jolla on tarkoitus tuoda esiin tekstin tärkeimmät asiat (Moilanen & Räihä 2007, 55). Tutkijan pitää olla teemoittamisessa hyvin tarkka, ettei hän tuo tekstiin sellaisia teemoja, joita siellä ei ole. Aineisto pitää lukea useita kertoja läpi. (Moilanen & Räihä 2007, 56.) Teemojen selvittyä yhteys teoriaan löytyi helposti.

Opinnäytetyö on ollut hyvin pitkä ja haastava prosessi. Koen, että se on ollut myös hyvin antoisa, sillä olen syventänyt sen avulla tietoa vuorovaikutuksesta ja leikistä ja siitä miten mikä merkitys niillä on lapselle, kasvattajalle ja lopulta miten vuorovaikutuksen laatu on merkityksellistä ihmisen elämälle ja sitä kautta koko yhteiskunnalle. Tast (2007) kuvailee päivähoidossa tapahtuvaa kasvatusta sellaiseksi, että sen on tarkoitus antaa lapselle parhaat kehittymisen ja persoonan kasvun edellytykset. Tämän kasvatuksen tuella lapsi osaa toimia ja elää yhteisön jäsenenä. (Tast 2007, 32–33.) Haluankin päättää opinnäytetyöni ajatukseen siitä,

että meidän jokaisen tulisi miettiä omaa vuorovaikutustamme erilaisissa tilanteissa. Meidän tulisi myös tiedostaa vuorovaikutuksen laadun merkitys toisen ihmisen elämään ja ymmärrettävä, että pinta ei ole tärkeä vaan se mitä meistä jokainen kokee sisimmässään. Hyvä vuorovaikutus on yksi keino välittää toisesta aidosti.

Hyvästi," kettu sanoi.

"Nyt saat salaisuuteni. Se on hyvin yksinkertainen:

Ainoastaan sydämellään näkee hyvin;

tärkeimpiä asioita ei näe silmillä."

(Antoine De Saint-Exupèryn: Pikku Prinssi)

LÄHTEET

Ahonen, T., Aro, T., Siiskonen, T. & Ketonen, R. 2003. Kielen oppiminen ja oppimisvaikeudet - leikin asia. Teoksessa Siiskonen T., Aro T., Ahonen T. & Ketonen R.(toim.) Joko se puhuu. Kielen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä. PS- kustannus, 364.

Aula, M., K. 2009. Lapsiasiavaltuutetun strategia. Lapsiystävällisempään Suomeen. Lapsiasiavaltuutetun toimisto. [viitattu 1.4.2011]. Saatavissa: http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-10653.pdf

Asetus lasten päivähoidosta 1973/239. Annettu Helsingissä 16.3.1973.

Helenius, A. & Mäntynen, P. 2001. Lasten leikin ohjaaminen ja tukeminen. Teoksesta Helenius, A., Karila, K., Munter, H., Mäntynen, P. & Siren-Tiusanen, H. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Juva. WSOY, 141–147, 150–151.

Holkeri-Rinkinen, L. 2009. Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa. Diskurssianalyttinen tutkimus päiväkodin arjesta. Tampereen yliopisto. [viitattu 5.2.2010]. Saatavissa: <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7692-1.pdf>

Huhtanen, K. 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikatioon. Teoksesta Parkkinen, T. & Keskinen, S. (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulu. Turku, 9, 18–19.

Hujala E., Parrila, S., Linberg P, Nivala, V., Tauriainen, L. & Vartiainen, P. 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto. Varhaiskasvatuskeskus. Oulu.

Isokorpi. T. 2004. Tunneoppia - parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä. Ps - kustannus.

Julkunen, A-L. 2004. ”Kiitos, että herätitte meidät.”- lasten ja aikuisten sitoutuneisuuden kehittyminen leikissä. Helsingin yliopisto. [viitattu 30.1.2011]. Saata-

vissa:

http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Gradut_ym/Julkunen_gradu.pdf

Kalliala, M. 2008. Kato mua. Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Helsinki. Gaudeamus.

Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki. Gaudeamus.

Kalliala, M. & Tahkokallio, L. 2004. Mitä aikuinen voi tehdä lasten leikin hyväksi? Lastentarhanopettajaliiton julkaisu. Leikin aika. Lastentarhaopettajaliitto ry, 17.

Kapiainen, P. 2010. Onnistuminen on pienestä kiinni. Tesso. THL. Sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti.[viitattu 19.3.2011]. Saatavissa:

<http://dialogi.stakes.fi/FI/tesson+arkisto/2010/tesso+710/sivu/22.htm>

Kiesiläinen, L. 2001 Vuorovaikutus ammattina. Teoksesta Helenius, A., Karila, K., Munter, H., Mäntynen, P. & Siren- Tiusanen, H. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksenperusteita. Juva. WSOY, 256–257.

Kiesiläinen, L. 2004. Vuorovaikutusvastuu. Ammatilliset vuorovaikutustaidot kasvatusyhteisössä. Tallinna. Arator.

Kirves, L & Stoor- Grenner, M. Kiusaavatko pienetkin lapset. Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksesta Aaltola, J. & Valli, R.(toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin näkökulmia aloittelevalle tutkijalle teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. Uudistettu painos. Jyväskylä. PS-kustannus, 70–73.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä. PS-kustannus.

Kurki, L. 2001. Sosiaalipedagoginen näkökulma varhaiskasvatukseen. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS- kustannus, 130–131.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere.

Laki lasten päivähoidosta 1973/36. 2§.25.3.1983/304. Annettu Helsingissä 25.3.1983.

Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki Kehitysvammaliitto.

Ljungström, V. 2000. Lek & äventyr. Stockholm. Bonnier Carrlsen.

Lyytinen, P. 2000. Varhainen leikki ja sen arviointi. Jyväskylän yliopiston Lapsitutkimuskeskus. Niilo Mäki Instituutti.

Lyytinen, P. 2003. Kielen kehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa Siiskonen T., Aro T., Ahonen T. & Ketonen R.(toim.) Joko se puhuu. Kielen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä. PS- kustannus, 51–55.

Lyytinen, P. & Lautamo, T. 2003. Leikki. Teoksesta Siiskonen T., Aro T., Ahonen T. & Ketonen R.(toim.) Joko se puhuu. Kielen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä. PS- kustannus, 200–210.

Mikkola, P. & Nivalainen K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa. Pedatieto.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksesta Aaltola, J. & Valli, R.(toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, 52–56.

Nummenmaa, A.R. 2001. Tulkinnallinen lähestymistapa varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja teorianmuodostuksessa. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J.(toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä. PS-kustannus, 29–31.

Oulun yliopisto. 2002. Laadun käsite ja tutkimusparadigmat. Oulun yliopisto. [viitattu 14.1.2011]. Saatavissa:

<http://herkules.oulu.fi/isbn9514268741/html/c202.html>

Ovaska, M. 2004. Päivähoidon laatukriteerit lasten näkökulmasta sadutuksen

keinoin. Teoksesta Keskinen, S. & Virjonen H.(toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki. Tammi, 158–159.

Pihlaja, P. 2003. Erityisen tuen tarpeet sosiaalis-emotionaalisella ja kielellisen kehityksen alueilla. Turku: Turun yliopisto

Poikolainen, H. & Adenius - Jokivuori, M. 2009. Arviointi VARKE-kuntien varhaiskasvatustyöstä. Raportti kuntakyselyn tuloksista 2009. Jyväskylä. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Ranne, K. 2005. Sosiaalipedagogiikka koulutuksessa ja työelämän kehittämisessä. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen- Valo, T. & Ruusunen, T.(toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus- Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori. Satakunnan ammattikorkeakoulu, 15–16.

Räihä, H. Perheen vuorovaikutus ja kehitys.2004. Teoksessa Keskinen, S. & Virjonen, H.(toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Vanhemmuuden ja lapsen tukeminen päivähoidossa. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi, 132–135.

Saint-Exupery, A. 1988. Pikku prinssi. Porvoo. WSOY.

Salo, S. & Mäkelä, J. 2007. MIM – vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja ikävuodet 2-8. Helsinki. Psykologien Kustannus Oy.

Siren- Tiusanen, H. 2001. Alle kolmivuotiaiden kehitys ja suotuisat varhaiskasvatuskäytännöt. Teoksesta Helenius, A., Karila, K., Munter, H., Mäntynen, P. & Siren- Tiusanen, H. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki. WSOY, 18–19.

Siren- Tiusanen, H. 2004. Leikki ja oppiminen. Lastentarhanopettajaliiton julkaisu. Leikin aika. Lastentarhaopettajaliitto ry, 14–16.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakesin oppaita 56. THL. Terveysten ja hyvinvoinninlaitos. [viitattu 6.2.2010]. Saatavissa: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Tast, E. 2007. Juuret ja siivet sosiaalipedagoginen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Teoksesta Hämäläinen, J.(toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Kuopio. Suomen sosiaalipedagoginen seura ry, 29–33.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Helsinki. Tammi.

Valli, R. 2007. Kyselylomaketutkimus. Teoksesta Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle 1. Uudistettu painos. Jyväskylä. PS- kustannus, 102–103.

Vilen, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Siven, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki. WSOY

Viittala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere. Tampereen yliopisto.

Öhman, B-L. 1991. Fröbels lekteori och lekgåvor. Lund. Studentlitteratur.

LIITE 1

KYSELYLOMAKE OPINNÄYTETYÖTÄ VARTEN

AIHEENA 1-3-VUOTIAIDEN LASTEN LEIKIN TUKEMINEN VUOROVAIKUTUKSEN AVULLA

TAUSTATIEDOT

1. Ikä: _____
2. Sukupuoli: _____
3. Pohjakoulu-
tus: _____
4. Millainen on ammatillinen koulutukse-
si: _____
_____
5. Kuinka kauan olet työskennellyt päiväkodis-
sa: _____
6. Muu työkokemus lasten paris-
sa: _____
_____
_____
7. Millaisessa ryhmässä työskentelet tällä hetkel-
lä? _____
_____
_____

1. PÄIVÄJÄRJESTYS

a) Ympyröi se kohta, joka mielestäsi vastaa leikkiaikaa päivittäin päiväkodissa?

1. 3 h-2 1/2h
2. 2 h
3. 1-1 1/2 h
4. 1/2 h
5. enemmän kuin 3 h
6. ei yhtään
7. joku muu, mikä _____

b) Onko lapsella mahdollisuus leikkiä sekä sisällä, että ulkona päivän aikana?

Kyllä ☐ Ei ☐

c) Kuvaile lyhyesti miten sinä kasvattajana osallistut leikkiin?

---

1. OHJATTU LEIKKI

a) Onko leikkitilat muokattu niin, että lapsilla on mahdollisuus leikkiä yksin tai kaksin? Kyllä ☐ Ei ☐

b) Edistääkö aikuisen toiminta rauhallista leikkiä yksin/kaksin tai ryhmänä?

Kyllä ☐ Ei ☐

c) Jos se edistää niin miten? _____

---

3. VAPAA LEIKKI

a) Onko vapaalle leikille varattu aikaa päiväjärjestyksessä?

Kyllä ☐ Ei ☐

b) Onko vapaa leikki mahdollista sisällä ja ulkona?

Kyllä ☐ Ei ☐

Jos vastasit kyllä jompaankumpaan tai molempiin kysymyksiin kerro minkä verran vapaalle leikille on aikaa päivässä ja leikitäänkö sitä enemmän sisällä vai ulkona?

---

c) Mitä lasten vapaa leikki tarkoittaa sinun mielestäsi? _____

---

c) Kuvaile millaista vuorovaikutus on lasten välillä vapaan leikin aikana. _____

---

d) Kuvaile millaista vuorovaikutus on aikuisten ja lasten välillä vapaan leikin aikana. _____

---

4. TILAT

a) Onko leikkitilaa riittävästi?

Kyllä ☐ Ei ☐

b) Voiko aikuinen valvoa leikkiin varattuja tiloja helposti?

Kyllä ☐ Ei ☐

c) Onko lapsilla mahdollisuus vaikuttaa leikkivalintoihinsa?

Kyllä ☐ Ei ☐

d) Jos vastasit kyllä, niin kerro miten hän voi vaikuttaa? _____

---

e) Voivatko lapset liikkua itsenäisesti leikkitiloissa?

Kyllä ☐ Ei ☐

5. SIIRTYMÄTILANTEET

a) Suunnitellaanko siirtymätilanteet etukäteen?

Kyllä ☐ Ei ☐

b) Miten lapsille kerrotaan tulevasta siirtymätilanteesta?(esimerkiksi uloslähtötilan-
ne)_____

---

c) Onko lapsilla rauha lopettaa leikkinsä ennen siirtymistä?

Kyllä ☐ Ei ☐

6. PIENRYHMÄTOIMINTA

a) Miten pienryhmätoimintaa käytetään leikin edistämiseksi?

---

b) Miten kuvailisit aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta pienryhmätoiminnassa?

---

7. VUOROVAIKUTUS LEIKISSÄ

a) Kuvaile lyhyesti millaista on mielestäsi hyvä vuorovaikutus leikki-tilanteissa lasten ja aikuisten välillä?

---

b) Entä millaista on hyvä vuorovaikutus leikki-tilanteissa lasten välillä?

---

c) Mikä on sinun roolisi vuorovaikutuksessa? Ympyröi ne vaihtoehdot, jotka useimmin leikissä valitset :

1 ohjaaja,

2 aktiivinen leikkiin osallistuja,

3 ristiriitojen selvittelijä,

4 sivusta seuraaja,

5 valvoja

6 havainnoija

7 joku muu, mikä? _____

d) Miten valitsemasi rooli tai roolit vievät leikkiä eteenpäin?

---

e) Miksi valitset kyseisen roolin tai roolit?

---

f) Millainen on onnistunut leikki tilanne lasten kanssa ja miksi se on onnistunut? _____

---

g) Millaisia leikki tilanteita haluaisit välttää ja miksi?

---

h) Miten sinä haluaisit tukea lapsen leikkiä?

---

i) Miten kehittäisit aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta leikki tilanteissa?

---

8. ARVIO KYSELYSTÄ. Miltä kyselylomake vaikutti? Oliko se riittävän selkeä? Saitko mielestäsi tuotua kyseltävästä asiasta oman mielipiteesi esille? Haluaisitko lisätä vielä jotakin?

KIITOS OSALLISTUMISESTASI!

